

GÖTEBORGS UNIVERSITET

”Blod! Inget tvivel om den saken!”

Värdegrunden i åtta populära barndeckare

Johanna von Brömssen och Irene Carvelis

LAU370

Handledare: Maj Asplund Carlsson

Examinator: Anna Nordenstam

Rapportnummer: VT08_1080_005

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: "Blod! Inget tvivel om den saken!"
Värdegrunden i åtta populära barndekare

Författare: Johanna von Brömssen och Irene Carvelis

Termin och år: VT-2008

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Maj Asplund Carlsson

Examinator: Anna Nordenstam

Rapportnummer: VT08_1080_005

Nyckelord: Stereotyper, könsroller, barndekare, värdegrunden, skolan

Bakgrund

Under den verksamhetsförlagda delen av lärarutbildningen har vi insett att intresset för att läsa barndekare stadigt ökar bland elever i skolans tidigare år. Människors lika värde är ett centralt begrepp inom skolan och intresserar oss mycket. Vi blev därför nyfikna på hur människor skildras inom genren barndekare.

Syfte

Syftet med detta examensarbete är att undersöka vilka värderingar som förmedlas i populära barndekare och om dessa är förenliga med skolans värdegrund.

Metod

Vi har valt att läsa och analysera åtta flitigt utlånade barndekare, som vi fick hjälp att välja ut av bibliotekspersonal på två olika bibliotek i Göteborg och Kungsbacka. För att kunna genomföra analysen har vi dessutom använt oss av aktuell forskning om barnlitteratur.

Resultat

I samtliga åtta barndekare har vi noterat stereotypa skildringar, främst av sidokarakterer, medan många av huvudkaraktererna framställs på ett sätt som bryter mot stereotypa skildringar av kön, nationalitet, kulturell bakgrund och klass. Som lärare kommer vi ha stort inflytande över elevers val av litteratur. Vi kommer också ha möjlighet att ta upp barndekare till diskussion i klassen om vi vet vilka värderingar som förmedlas i de aktuella böckerna.

Förord

Vi har samarbetat genom hela processen. Inledningsvis ofta under timslånga telefonsamtal då vi läste de åtta barndekare som ingår i undersökningen. Vi läste även Astrid Lindgrens bok *Mästerdetektiven Blomkvist* (1946) på inrådan av vår kunniga handledare Maj Asplund Carlsson för att ha den som utgångspunkt för hur den svenska barndekaren tog sin form. Citatet i uppsatsens titel ”Blod! Inget tvivel om den saken!” är öppningsrepliken i *Mästerdetektiven Blomkvist*. Vår handledare har hjälpt oss att välja relevant referenslitteratur, som vi läste och diskuterade livligt på telefon. Under skrivprocessen har vi samarbetat tätt. Vi har skrivit vissa texter gemensamt och andra individuellt. De individuellt skrivna texterna har vi sedan bearbetat gemensamt. Under de här veckorna uppstod många och långa diskussioner som har bidragit till att berika och fördjupa innehållet.

Ett stort tack till vår handledare Maj Asplund Carlsson som har stöttat oss och bidragit med många idéer under arbetets gång. Ett stort tack riktar vi även till Dorte Velling Pedersen som har granskat arbetet och kommit med många konstruktiva förslag.

Göteborg 2008

Johanna von Brömssen och Irene Carvelis

Innehållsförteckning

Abstract	1
Förord	2
Innehållsförteckning	3
1. Inledning	5
2. Syfte och problemformulering	7
3. Barndeckaren i skolan	7
4. Teoretisk anknytning	9
4.1 Vad kännetecknar en deckare?	9
4.2 Barn- och ungdomsdeckarens historia	10
4.3 Stereotyper i barnlitteratur	15
5. Design, metoder och tillvägagångssätt	18
5.1 Val av metod	18
5.2 Avgränsningar	19
5.3 Urval	19
5.4 Författarpresentation	20
5.5 Analysens tillförlitlighet	21
6. Resultatredovisning	22
6.1 Presentation av barndeckarna	22
6.2 Analys av barndeckarna	23
6.2.1 Hur ser bokomslagen ut?	23
6.2.2 Hur ser insidesillustrationerna ut?	24
6.2.3 I vilken miljö utspelas boken?	26
6.2.4 Hur framställs hjälten och dennes vänner?	26
6.2.5 Hur framställs sidokaraktärer?	37
6.2.6 Hur framställs bovar?	39
7. Slutsatser	47
8. Referenslista	49

1. Inledning

Deckare verkar ligga i tiden. Det är knappast en slump att 2006 års julkalender hette *LasseMajas Detektivbyrå*. Julkalendern är baserad på Martin Widmarks omåttligt populära bokserie. Böckerna handlar om vännerna Lasse och Maja som hjälper polismästaren att lösa brott i den lilla staden Valleby. En snabb titt i TV-tablåerna visar att deckarutbudet är stort. Folkära deckare som *Morden i Midsommer*, *Beck* och *Fem-gängets äventyr* verkar vandra runt i ständiga repriser på kanalerna. Under 2007 gick filmen *Kitty och Hollywood-mysteriet* upp på svenska biografier och har nu släppts på dvd. TV-serien om Fem-gänget är baserad på Enid Blytons populära böcker med samma namn, liksom Kitty-filmen är baserad på Carolyn Keenes böcker om den unga kvinnliga detektiven.

Film och tv i all ära – deckare gör sig väldigt bra i bokform. Låt oss lämna deckare för vuxna åt sidan för tillfället och fokusera på barndekare. Deckare och mysterieböcker för barn är idag mycket populära bland elever i skolår F - 5. Enligt SBI – Svenska barnboksinstitutet (2006) finns ett ständigt stigande intresse för barndekare. En fingervisning om barndekarens oerhörda popularitet får man från Bokjuryn. Bokjuryn är en tävling som anordnas av Barnens bibliotek som samarbetar med bibliotek och skolor i hela landet. Barn kan läsa och rösta på alla barn- och ungdomsböcker som utgivits under det aktuella året, 48 000 barn läste och röstade inför årets val.¹ Böcker om LasseMajas Detektivbyrå har vunnit första plats i Bokjuryn för åldrarna 7 – 9 år de tre senaste åren. 2005 vann *Tidningsmysteriet*, 2006 *Guldmysteriet* och 2007 *Biblioteksmysteriet*. Vinnare av Bokjuryn 2007 för åldrarna 10 – 13 år blev kanske inte oväntat *Harry Potter och dödsrelikerna*, den sjunde och sista boken av J.K. Rowling om trollkarlen Harry Potter. Här hittar vi en deckare först på tredje plats med Laura Trenters bok *Testamentet* (www.barnensbibliotek.se).

Fredriksson och Fredriksson (2004) menar att skönlitteratur är ett komplement till vanliga läromedelstexter. Skönlitteratur beskriver och levandegör ofta omvärlden på ett mer målande sätt än traditionella läromedelstexter. Delar man författarnas hållning kan man kanske kalla även skönlitteratur för en sorts ”läromedel”. Mot bakgrund av barndekarens popularitet måste vi fråga oss om den är lämplig i skolan? Hur ska vi som blivande lärare förhålla oss till barndekaren? För att ta reda på det vill vi undersöka vilka värderingar som förmedlas i populära barndekare och om dessa är förenliga med skolans värdegrund:

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. /.../ Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan och de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsroller.
(Lpo 94)

Hur framställs hjältar och deras vänner, sidokarakterer och bovar? Bekräftar karaktärerna stereotyper eller utmanar de dessa? Hur ser bokomslag och insidesillustrationer ut? I vilken

¹ Bokjuryn är öppen för röster från januari till mitten av maj och avser alla titlar som utkommit av svenska författare under föregående år.

miljö utspelas deckarna.² Miljön är av vikt då föreställningar om vad som är manligt och kvinnligt förändras över tid. Detsamma gäller hur man förhåller sig till människor från en annan kultur eller samhällsklass.

Idén till vår undersökning fick vi under diskussioner om våra upplevelser under den allra sista VFU-perioden.³ I en av klasserna deltar man i Bokjuryn sedan flera år tillbaka. Det var tydligt att de deckare som ingick i boklådan från Svenska barnboksinstitutet var mycket populära bland eleverna. Vi har även noterat att många elever läser deckare under den stund av tystläsning som förekommer i de två klasser där vi har våra respektive VFU-platser.

Vi har valt att läsa och analysera åtta flitigt utlånade barndeckare. Fyra av böckerna toppar utlåningslistan på biblioteken i Västra Frölunda respektive Kungsbacka bland barn i skolår F – 2 och övriga fyra bland barn i skolår 3 – 5. Då vi snart tar lärarexamen för grundskolans tidigare år har vi fokuserat på barndeckare som är populära bland barn i de årskurser som vi kommer arbeta med. När vi gjorde urvalet tog vi hjälp av två bibliotekarier som arbetar på barnboksavdelningen på Kulturhuset i Västra Frölunda och på Kulturhuset Fyren i Kungsbacka.

Sex av böckerna består av nyare titlar från 2006 och 2007 medan två utkom på 1900-talet. De två äldre böckerna består av en bok från serien om Fem-gänget av Enid Blyton och en bok från serien Lill-Kitty av Carolyn Keene. Serien om Lill-Kitty ingår i Wahlströms lättlästa böcker och riktar sig till yngre läsare till skillnad från böckerna om Kitty som vänder sig till lite äldre barn. I serien om Lill-Kitty får läsaren stifta bekantskap med en betydligt yngre Kitty Drew än föregångaren i serien om Kitty.

Barnboksbibliotekarien i Kungsbacka poängterar att de mest utlånade barndeckarna inte nödvändigtvis är de mest välskrivna: För att en ny barndeckare ska nå höga utlåningssiffror bör den bland annat föregås av intensiv marknadsföring, ingå i någon form av serie samt helst ha en kollektiv huvudperson i form av en pojke och en flicka som gemensamt löser fallet. De sex nyare böckerna i vår studie uppfyller alla dessa krav med två undantag: Pia Hagmars *Drakringen* (2007) och Petter Lidbecks *Den hemliga koden* (2007). I Pia Hagmars serie Dalslandsdeckarna består den kollektiva huvudpersonen av tre pojkar, en flicka och en hund. Petter Lidbecks serie går under samlingsnamnet *Tre tjejer*, vilket leder tankarna till en kollektiv huvudperson – vilket är lite missvisande. Det finns en huvudperson, Pella, och hennes två kompisar. I böckerna om Fem-gänget består den kollektiva huvudpersonen av två flickor, två pojkar och en hund. Kitty Drew är ensam huvudkaraktär. De två serierna från 1900-talet är med och toppar utlåningslistan trots att de är förhållandevis gamla och inte längre omges med mängder av reklam. Istället är det, menar bibliotekarien, föräldrarna som introducerar de här serierna för sina barn. De vill att barnen ska läsa samma böcker som de själva läste i motsvarande ålder. Bibliotekarien påpekade dessutom att flickor gärna läser böcker som riktar sig till pojkar, men att pojkar inte gärna läser så kallade flickböcker.

Läsning av skönlitteratur spelar stor roll för barns språkutveckling. Därför är det viktigt att läsningen blir lustfylld och en källa till glädje så väl för den enskilde eleven som för klassen i helhet. Gemensamma högläsningstunder varvat med egen tystläsning bör vara ett dagligt

² Med miljö menar vi här tid och rum som i den engelska termen setting.

³ VFU är en förkortning av Verksamhetsförlagd utbildning och består av praktik i skolverksamhet.

inslag i alla klasser, liksom tillfälle till reflektion och samtal om läsoplevelsen. Lundberg & Herrlin (2005) poängterar hur viktig lusten är för läsoplevelsen:

Vi vill dock betona att eleverna redan från början måste få uppleva att läsning handlar om mening, glädje, betydelse, budskap, upplevelse och förståelse. De måste få erfara att texter har något att säga som kan vara viktigt.
(s. 10)

Vi tar särskilt fasta på den sista meningen i citatet ovan och frågar oss: Vad har populära barndeckare att säga?

2. Syfte och problemformulering

Syftet med vårt examensarbete är att undersöka vilka värderingar som förmedlas i populära barndeckare och om dessa är förenliga med skolans värdegrund. Hur framställs hjältar och deras vänner, sidokaraktärer och bovar? Bekräftar karaktärerna stereotyper eller utmanar de dessa? Vad har karaktärerna för kön, nationalitet, kulturell bakgrund, yrke, social status, kläder och personlighet? Vid analys av barndeckarna väljer vi att inte bara analysera texten, utan även bokomslag och insidesillustrationer. Vi kommer även att titta på vilken miljö de olika deckarna utspelas i. Tid och rum är av vikt då föreställningar om vad som är manligt och kvinnligt ständigt förändras. Detsamma gäller hur man förhåller sig till människor med annat etniskt ursprung eller från annan samhällsklass. Mot bakgrund av barndeckarens popularitet måste vi fråga oss om den är lämplig i skolan? Hur ska vi förhålla oss till deckaren som en del i undervisningen?

3. Barndeckaren i skolan

Deckare och mysterieböcker för barn är idag väldigt populära bland elever i åldrarna 6 – 12 år. Det stigande intresset för deckare avspeglas inte minst i ökningen av antalet utgivna titlar. År 2000 utkom 21 barn- och ungdomsdeckare i Sverige, år 2006 utkom hela 75 titlar (Svenska barnboksinstitutet, 2006). Vår erfarenhet från den verksamhetsförlagda undervisningen i lärarutbildningen visar att lärare ofta låter eleverna ha en så kallad bänkbok som de läser själva en stund varje dag. Många elever väljer att läsa deckare, jämte fantasy och hästböcker. De deckare som ingår i en serie, som till exempel LasseMajas Detektivbyrå och Dalslandsdeckarna, verkar vara omåttligt populära. Det är bokförläggare mycket medvetna om:

De kommersiella krav som barnboksförlagen ställer på författare innebär att en succébook helst omedelbart ska följas av en fortsättning. Som jag [Nikolajeva] visat bidrar titlarna till att inpränta bokens huvudperson i läsarnas (eller i första hand de vuxna förmedlarnas) ögon: jaha, den förra *Eddie*-boken var bra, då köper jag den nya också.
(Nikolajeva, 2004, s. 245)

Vinnare i Bokjuryn 2006, av barnböcker för åldrarna 7 – 9 år, blev *Guldmysteriet* av Martin Widmark tätt följt av *Saffransmysteriet* på andra plats av samme författare. Tredjeplatsen innehas av Lin Hallberg för *Kom igen Sigge!* som ingår i en serie om den lilla shetlandsponnyn. På sjunde plats ligger *Spökaffären*, ytterligare en bok i den populära serien om LasseMajas Detektivbyrå. I motiveringen till varför *Guldmysteriet* vann har Bokjuryn låtit en 13-årig skolflicka uttrycka sina tankar:

Det är en rolig bok, för det är en massa pusselbitar som man ska försöka lägga ihop för att lösa fallet med det stulna guldet. Det finns även en massa fina bilder i boken och det gör att man lättare lever sig in i berättelsen.
(www.barnensbibliotek.se)

Måndagen den 19 maj 2008 kunde Barnens bibliotek meddela att Martin Widmark återigen tog hem förstaplaceringen i Bokjurnyn 2007 för åldrarna 7 – 9 år med boken *Biblioteks-mysteriet*.

Att många barn gillar att läsa deckare råder det inga tvivel om. En bok som har hög spänningsfaktor fångar ofta läsaren från första sidan och driver läsningen framåt. Läsaren vill veta hur boken slutar och vänder på så sätt blad efter blad. En spännande deckare stimulerar läsningen (Fredriksson & Fredriksson, 2004). Läsintresset leder i sin tur till att ordavkodningen främjas, vilket ger flyt i läsningen och bättre läsförståelse. Då läsningen går allt bättre och ordförrådet ökar, stimuleras läsintresset ytterligare. En del unga läsare börjar läsa av eget intresse även utanför skoltid och utvecklas snart till vad som populärt kallas bokslukare (Lundberg & Herrlin, 2005). Enligt Wåhlin och Asplund Carlsson (1994) infaller bokslukaråldern när barn är mellan 9 och 12 år. Undersökningar visar att i den åldern är nästan alla barn bokläsare – många av barnen plöjer igenom stora mängder böcker.

Vår erfarenhet visar att en del elever har med sig en egen bänkbok hemifrån som de läser i skolan, men det gäller långt ifrån alla. Lärare har stora möjligheter att påverka vilka böcker eleverna läser i klassrummet. Detta gäller särskilt de yngre barnen som ännu kanske inte har börjat låna böcker av varandra. Det är ofta läraren som har valt de böcker som finns i klassrummet. De flesta skolklasser som inte har ett större skolbibliotek går ibland till stadsbiblioteket tillsammans med läraren. Många gånger har läraren bokat en barnbibliotekarie som plockat ihop vad han eller hon och läraren tycker är lämplig läsning. Bibliotekarien lyfter fram de utvalda böckerna genom att läsa ett stycke eller bara genom att rekommendera den ena eller andra boken. Läraren har med andra ord stor makt över *vilka* böcker eleverna läser i skolan – och med det följer också ett ansvar. Lärare bör välja böcker till klassen med vaksamhet. Ett brett urval av välskrivna barnböcker, från många olika genrer så att läsningen får bredd borde vara det optimala. Skönlitteratur i kombination med det vidgade textbegreppet ger:

... möjlighet till empati och förståelse för andra och för det som är annorlunda och för omprövning av värderingar och attityder. Därigenom kan motbilder formas till exempelvis rasism, extremism, stereotypa könsroller och odemokratiska förhållanden. /.../ Skönlitteratur ger kunskaper om barns, kvinnors och mäns livsvillkor under olika tider och i olika länder.
(Kursplanen för Svenska)

För att uppnå ovanstående är bredd på läsningen en nödvändighet i kombination med reflekterande samtal om det lästa. Hur bör lärare agera när elever bara vill läsa böcker från en enda genre, och i värsta fall kanske bara av en enda författare? Vi har till exempel, under vår VFU haft en elev i klassen som *bara* vill läsa LasseMajas Detektivbyrå. Ska vi vara nöjda med att eleven i alla fall läser någonting? Ska läraren tänka att det hur som helst ger lästräning och att andra böcker kan introduceras senare? Lärare ställs inför ett dilemma: å ena sidan vill vi förmedla vissa värden med hjälp av kvalitetslitteratur som utmanar invanda föreställningar, men å andra sidan vill vi att elevernas läsning är lustfylld.

Mot bakgrund av barndeckarens popularitet måste vi fråga oss om den är lämplig som läromedel? Hur ska vi förhålla oss till deckaren? Svaret på den frågan påverkas givetvis av flera faktorer. Dels, beror det på *vilken* deckare eleverna läser och dels, på *hur* eleverna läser. Diskuteras det lästa under eller efter läsningen eller uppmanas eleven att snabbt välja en ny bok? Finns det utrymme för reflektion?

Fredriksson och Fredriksson (2004) menar att barndeckare i långserieformat, som till exempel ovan nämnda LasseMajas Detektivbyrå, är en källa till stor läsglädje för många barn. Detta trots att lärare och bibliotekarier ofta ser ner på den typen av barnlitteratur. En utbredd uppfattning verkar vara att det finns ett likhetstecken mellan populärlitteratur och skräplitteratur:

... ”skräpdeckare” har sin motsvarighet i den så kallade kvalitetslitteraturen, både i *Mästerdetektiven Kalle Blomkvist* och i *Ture Sventon*.
(Nikolajeva, 2004, s. 22 – 23)

Kanske kan man som lärare inte utgå ifrån att massproducerade böcker, som till exempel Kitty-böckerna, helt saknar litterära kvalitéer? Det samma gäller bokserier som LasseMajas detektivbyrå som inte är massproducerade, men likaväl leder den höga utgivningstakten av nya titlar tankarna mot produktion snarare än författande.

4. Teoretisk anknytning

4.1 Vad kännetecknar en deckare?

Fredriksson och Fredriksson skriver i sin bok *Från Kalle Blomkvist till internetdeckare* (2004) att det är svårt att peka ut vilken bok som ska räknas som detektivromanernas urkälla. Enligt författarna anser många att det skulle vara den första boken om detektiven Sherlock Holmes, skriven av Arthur Conan Doyle; *En studie i rött* (1887), publicerad på svenska 1893. Den innehåller tre huvudingredienser som så gott som alltid återfinns i efterföljande författares deckarhistorier: 1) Detektiven med den exceptionella intelligensen och de ofta bisarra dragen, och 2) Detektivens förmåga att dra snabba logiska slutsatser utifrån ofta ganska små fragment av spår, samt 3) ”Watsonfiguren” – konstellationen av detektiven/geniet och kompanjonen/medelmåttan; ett berättartekniskt knep som ger författaren möjlighet att meddela läsaren vad denne behöver veta för att handlingen ska kunna föras framåt (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

Det finns andra som motsätter sig att *En studie i rött* skulle vara den första deckaren och menar att det redan under antiken skrevs kriminalhistorier, till exempel liknar Sofokles *Kung Oidipus* och vissa bibelberättelser deckare. Som deckarens ursprung nämns ibland också Edgar Allan Poes bok *Morden på Rue Morgue* (1841), som kom nästan femtio år före Sherlock Holmes. Vissa berättelser av Charles Dickens kan också räknas som deckare (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

Ursprungsformen för en deckare är en berättelse som innehåller ett mysterium som efterhand löses av en detektiv genom att han (eller i senare litteratur hon) följer ett antal ledtrådar och ofta får viss hjälp av någon form av medarbetare. Slutligen presenteras en ofta häpnadsväckande upplösning. En viktig regel för deckarförfattaren är den så kallade fair play-doktrinen som betyder att inga ledtrådar får hemlighållas för läsaren, som följaktligen får

samma chans som detektiven att lösa fallet. Denna enkla förklaring har genom åren komplicerats, bland annat genom den amerikanska hårdkokta romanen, polisromanen och den psykologiska kriminalromanen. De tidiga deckarna utspelas i regel i högreståndsmiljöer. De amerikanska hårdkokta deckarna bryter mot detta och förlägger handlingen till mer sjaskiga miljöer i amerikanska storstäder. Gränsen mellan deckaren och den vanliga romanen har också luckrats upp och ibland tangerar deckaren andra genrer, till exempel fantasy (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

4.2 Barn- och ungdomsdeckarens historia

Sherlock Holmes-böckerna var skrivna för vuxna i första hand men lästes även av barn och ungdomar eftersom det vid den här tiden knappt fanns någon barn- och ungdomslitteratur, av den orsaken att denna del av befolkningen ännu inte "existerade i sin egen rätt" (s.13). De sågs som mindre och ofärdiga människor. Fredriksson och Fredriksson (2004) refererar till Ulla Lundqvist som i *Tradition och förnyelse. Svensk ungdomsbok från sextiotial till nittiotial* (1994) hävdar att:

...svensk ungdomslitteratur är en nittonhundratalsprodukt – ja ett folkhemsbarn. Det är först decennierna efter andra världskriget som har kännetecknats av ett socialt och pedagogiskt klimat i vilket förutsättningarna för en blomstrande barn- och ungdomsbok varit tillräckligt gynnsamma. Alldeles speciellt gäller detta litteratur för tonåringarna – de mindre barnen fick så att säga sitt redan kring sekelskiftet, då konstsaga och bilderbok upplevde en guldålder.
(s.25)

Vid förra sekelskiftet myntade högerpolitikern Rudolf Kjellén den politiska termen folkhemmet. Uttrycket blev bevingat först 1928 när Per-Albin Hansson använde termen för att beskriva det, för socialdemokraterna, eftersträvansvärda samhället; Klasssamhället Sverige måste avlösas av folkhemmet Sverige (Lexikon 2000, 1996). Fredriksson och Fredriksson (2004) menar att böckerna som skrevs då är typiska för det framväxande folkhemmet: Sverige skildras som ett välmående land fyllt av idylliska små samhällen, där barn och ungdomar oskyldigt dricker sockerdricka i soliga trädgårdar. Författarna refererar till Anne-Marie Alfvén-Erikssons avhandling *Brottslingen – villebråd eller medmänniska?* (1986) som undersökt attitydfrågor i svenska barn- och ungdomsdeckare:

Under efterkrigstiden på 40- och 50-talet märker man en önskan att skänka trygghet åt unga läsare. Böckerna visar hur problem – t.ex. problem mellan generationerna – kan lösas, hur en ung människa kan andligen växa och mogna, hur nödvändig tillgivenhet och vänlighet är. Föräldrar, särskilt modern, skildras för det mesta på ett positivt sätt.
(s.32 – 33)

Vid tiden runt andra världskriget organiserade barn i högre grad än nu sina liv och sina lekar själva enligt Fredriksson och Fredriksson (2004). De lekte ofta detektivlekar med den brittiske Sherlock Holmes som förebild. Sedan inträffar det som författarna kallar Big Bang, nämligen tillkomsten av vår egen svenska barndeckarkung framför andra, *Mästerdetektiven Blomkvist* (1946), skriven av Astrid Lindgren:

Sherlock Holmes, Hercule Poirot, lord Peter Wimsey, Kalle blomkvist! Han smackade med tungan. Och han, Kalle Blomkvist, tänkte bli den bästa av dom allihop.
"Blod! Inget tvivel om den saken", mumlade han belåtet.
Det hördes ett brakande i trappan. Sekunden efteråt rycktes dörren upp och där stod Anders varm och flåsande. Kalle betraktade honom kritiskt och gjorde sina iakttagelser.
"Du har sprungit", sa han till sist i en ton, som inte tålde någon motsägelse.

”Visst katten har jag sprungit”, sa Anders retligt. ”Hade du trott att jag skulle komma i bärstol?”
Kalle smusslade undan pipan. Inte alls därför att det gjorde något, om Anders kom på honom med tjuvrökning. Det var bara det, att han inte hade någon tobak i den. Men en detektiv behöver ha sin pipa när han brottas med problemen. Även om tobaken är slut för ögonblicket.
(s. 3 – 4)

Denna bok inleder vad Fredriksson och Fredriksson (2004) kallar guldåldern inom den svenska barn- och ungdomsdeckarens historia och uttrycket ”att blomkvista” blev synonymt med att leka amatördeckare. Astrid Lindgren skapar med *Mästerdetektiven Blomkvist* (1946) ett tydligt mönster som skulle komma att bli stilbildande för den svenska barndeckaren: Där ingår ett gäng med en driftig ledare som lever i fantasin och låtsas vara någon berömd romandektiv. Han, för det är oftast en pojke, leder gänget i deckarlekar som övergår till allvar och ibland försätter barnen i farliga situationer. Det ingår också ofta ett rivaliserande gäng som man halvt på allvar, halvt på lek tampas med (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

Vi återvänder till Kalle Blomkvist som tillsammans med Anders och Eva-Lotta åker med i polisbilen i bokens upplösning:

”Lägg er ner ungar”, skrek kommissarien plötsligt. ”Dom skjuter!”
Han vräkte ner alla tre barnen på bilgolvet. Det var hög tid. En kula kom visslande in genom vindrutan.
”Björk, ni sitter bättre till, ta min revolver och ge dom fähundarna svar på tal.”
Kommissarien langade över sin revolver till kollegan i framsätet.
”Dom skjuter, fy attan, vad dom skjuter”, viskade Kalle nere på bilgolvet.
Konstapel Björk stack ut armen genom sidofönstret. Han var inte bara en duktig gymnast, han var god skytt också. Han siktade omsorgsfullt på Volvons högra bakring. Den befann sig inte på mer än 25 meters avstånd nu. Skottet gick av och sekunden efteråt sladdade den svarta Volvon och åkte ner i diket. Polisbilen körde fram i jämbredd med den.
”Raskt nu, innan dom hinner komma ur kärran”, skrek kommissarien. ”Ni ungar ligger kvar!”
Inom ett ögonblick hade polismännen omringat den kvaddade Volvon. Ingenting på jorden hade kunnat förmå Kalle att ligga kvar på bilgolvet. Han måste upp och titta.
(s.127 – 130)

Astrid Lindgren låter barnen vara med mitt i dramatiken med skottlossning i en häftig biljakt. Hennes skicklighet som barnboksförfattare är vida känd.

Fredriksson och Fredriksson (2004) beskriver brottslingen roll som fridstörare. I det goda och välordnade folkhemssamhället kommer brottslingen in och stör idyllen. Boven är under guldåldern nästan alltid en vuxen man:

Kvinnliga brottslingar förekommer mycket sällan, vilket naturligtvis kan bero på att kvinnorna hade en så pass liten roll i det offentliga livet under tidigare decennier, även i detta avseende.
(s. 41)

Brottslingen beskrivs ofta som mindre begåvad och genom tydliga signaler som ond, bland annat genom ett osnyggt utseende. För att ytterligare förstärka skillnaden mellan den onde brottslingen och det goda och oskuldsfulla barnet utsätter dessutom boven ofta barnen för hot, ibland till livet (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

Vid denna tid kommer också en del utländska impulser. Den första Fem-boken, *Fem söker en skatt*, skrevs 1942 av Enid Blyton och gavs ut på svenska 1954. Den första Kitty-boken, *Kitty som detektiv*, skriven av Carolyn Keene utkom på svenska 1952, 22 år efter att boken

publicerats i USA första gången (1930). Dessa titlar ingår i vad man kallar långserier, som i bok efter bok handlar om samma huvudpersoner som löser likartade deckarfall på snarlika sätt. Av dessa riktar sig Carolyn Keene framförallt till flickor. När Kitty-böckerna gavs ut i Sverige sorterades de, av B. Wahlströms förlag, in bland de röda ryggarna som skulle visa att de passade för flickor till skillnad från Blytons äventyrsböcker som hade gröna ryggar och på så sätt mer skulle appellera till pojkar (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

I vår kultur betraktas manligt som norm och enligt Nikolajeva (2004) är det vanligt att även flickor i barnlitteraturen "följer den manliga mytens eller hjältesagans mönster" (s.131). Pojklitteratur ses som mer allmänmänsklig än flicklitteratur:

Slutligen: de oundvikliga kategorierna pojk- och flickböcker. Det är kännetecknande att det inom allmän litteratur finns kvinnolitteratur (som hanteras som en andrasortens litteratur), däremot ingen manslitteratur. Det finns en föreställning om att pojkar inte läser flickböcker, medan flickor läser pojkböcker, det vill säga pojkböcker betraktas som mer allmänmänskliga. Ofta ställs ett likhetstecken mellan pojkböcker och äventyr. Flickböcker, precis som kvinnolitteratur, har sina specifika drag och kan betraktas som en genre om man så vill, om vi kommer ihåg att genusstrukturer återfinns i all litteratur, alla genrer, i såväl barn- som allmän litteratur.
(s. 24)

Mot slutet av 1950-talet börjar folkhemmets glans mattas av. Landsbygden överges av många som bosätter sig i städer. Detta leder till en större anonymitet människor emellan och med det en minskad social kontroll. Nya samhällsproblem uppstår och människor, framförallt den yngre generationen, blir mer politiskt medveten (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

Kåreland (2001) beskriver hur det under 1960-talet också fördes en debatt kring könsroller, både i Sverige och i andra länder:

I och med 1960-talets könsrollsdebatt restes så småningom krav på en mer medveten syn på flickors och pojkars roller också i barnboken. Det var viktigt med positiva förebilder i litteraturen, menade man. Mönstret från Elsa Beskows *Tomtebobarnen* om far som är "stark och modig" och mor som är "blid och rar" ifrågasattes med kraft. Internationellt sett var svenska författare tidigt ute när det gällde att kritisera ett förlegat könsrollstänkande, särskilt i ungdomsboken (se kap.7) men också i litteraturen för mindre barn.
(s. 104)

Med denna nya medvetenhet hos människor märktes en tillbakagång för den typ av litteratur som förekom under guldåldern (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

De nya samhällsproblemen bearbetas inte minst av författarparet Maj Sjöwall och Per Wahlöö i deras vuxendekarserie *Tio romaner om ett brott* skrivna mellan 1965 och 1975. Böckerna under den här tiden blir mer realistiska och samhällskritiska. Samma fenomen kan ses inom barn- och ungdomslitteraturen som inte längre låter barn konfronteras med brottslingar på det realistiska sätt som var vanligt under guldåldern. Författare till barn- och ungdomsdeckare påverkas av 1960-talets kriminalvårdsdebatt, som menar att det är viktigare att förstå vad som ligger bakom brottslingens handlingar än att straffa honom eller henne. Brottslingen är nu inte längre bara en ond person som ska sättas fast. Nu låter författaren läsaren lära känna brottslingens tankar och känslor vilket gör hans eller hennes handlingar mer begripliga. Brottslingen är en produkt av ett dåligt fungerande samhälle, ett offer nästan lika mycket som offret för hans/hennes brott. De flytande gränser som ovan nämnts mellan vuxendekaren och den vanliga romanen gäller även mellan barn- och ungdomsdekaren och den vanliga barn-

och ungdomsboken. Det blir en naturlig utveckling på grund av författarnas ökade samhällsorientering under 1960-talet (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

Samhällsklimatet hårdnar ytterligare under slutet av 1970-talet och har på många sätt fortsatt med det. På 1980- och 1990-talet ligger tyngdpunkten på offrets lidanden, detektiver och poliser får en mer undanskymd roll. De senaste åren råder en ökad individualism och ibland en skrämmande likgiltighet inför andra människor. Fredriksson och Fredriksson (2004) skriver:

Orsaken till utvecklingen kan man diskutera. Handlar det om att vuxenvärlden har kapitulerat inför det uppväxande släktet och deras våldsfixerade sätt att skaffa sig "respekt"? Eller har de demokratiska värderingar som ska genomsyra synen på uppfostran spårat ur när den kommit att ställa människors rättigheter i fokus och tappa bort deras skyldigheter?
(s.66)

Brotten i ungdomsdeckarna speglar också en modernare och hårdare tid: övergrepp, rasistdåd, droger och mobilstölder. Läget i samhället betraktas ibland med ett slags hopplöshet. Det finns dock undantag, till exempel miljöengagemang bland moderna "blomkvistare" som räddar fågelägg undan (ofta) tyska skövlare (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

Kåreland (2001) menar att barn- och ungdomslitteraturens första uppgift genom historien har varit att fostra barnen till goda kristna människor. Den allra första barnboken som gavs ut i Sverige anses vara *Een sköön härligh jungfrw speghel*, tryckt år 1591. Den var en översättning från tyska skriven av en präst vid namn Conrad Porta. Den innehåller förhållningsregler med exempel från Bibeln för unga adelsfröknar. Den tidigaste barnlitteraturen hade ett klart pedagogiskt syfte och spelade en viktig roll i barnuppfostran. Kåreland (2001) skriver:

Med bokens hjälp kunde önskvärda värderingar och normer inpräntas i de unga, antingen det gällde religion, arbetsamhet eller renlighet.
(s. 27)

I barn- och ungdomsdeckaren som per definition handlar om brott, är det sålunda rätt naturligt att även denna genre fungerar som en "dygdespegel"; Den måste förhålla sig till brottet. Uppfattningen har självklart generellt varit att brott inte ska löna sig men man har genom ovanstående beskrivna perioder kunnat urskilja olika attityder (Fredriksson och Fredriksson, 2004). Lennart Hellsing skrev redan 1963 att det förmodligen alltid kommer att finnas krav på att en god barnbok, i den mån den innehåller etiska frågor, ska vara moralisk. Han poängterar dock klarsynt att moralen är både tids- och miljöbunden och således hela tiden ändrar sig (Hellsing, 1963).

Fredriksson och Fredriksson (2004) frågar sig apropå det hårdnande samhällsklimatet om dygdespegeln nu har gått i kras. Och de besvarar själva frågan några sidor senare:

Och dygdespegeln må ha spruckit, men fortfarande kan man se en bild av ett sprucket samhälle i den.
(s. 20)

Det utbryter med jämna mellanrum moralisk panik över olika företeelser i vårt samhälle och litteraturens påverkan på barn och ungdomar är inget undantag. Det har i olika omgångar

debatterats huruvida den så kallade långserielitteraturen, ofta kallad triviallitteratur, masslitteratur och liknande, är till uppbyggelse eller förstörelse för barn och ungdomar. Denna litteratur beskylls bland annat för att ha ett platt språk, enahanda intriger och grund psykologi. Dessutom har den ofta en konserverande människosyn och en statisk samhällsuppfattning och de äldre böckerna är ibland rasistiska. Detta ställs mot ”seriösa” ungdomsdeckare som bör innehålla: en komplicerad situation som får vara precis så komplicerad som den är, utan patentlösningar och höjda pekfingrar, en tankeväckande intrig och stilistisk fullödig behandling av denna. Den ska försöka skildra människors relationer och känslor på ett socialt och psykologiskt trovärdigt sätt. Den får gärna ha ett öppet slut, vilket gör att läsaren själv kan arbeta vidare med den i tanken (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

Hellsing (1963) frågar sig hur vi ska värdera barn- och ungdomslitteratur. Han menar att det är en central fråga i alla diskussioner kring barns läsande och menar att man, när det gäller skönlitterära barnböcker, som ju deckaren är, bör kräva tre värderingsnormer. En av dessa är den redan nämnda moralen. En annan är tillräckliga estetiska kvalifikationer och det tredje, och kanske viktigaste, är att boken intresserar barnen.

Nikolajeva (2004) reflekterar också kring hur barnböcker bedöms som bra eller mindre bra. Hon lyfter frågorna en nivå till:

Som barnboksförmedlare kommer vi ofta med generaliseringar, som ”Detta är en bra barnbok”, på ett sätt som vi aldrig skulle göra med bedömningar av allmän litteratur. Bra för vilket barn? Pojkar eller flickor? I vilken ålder? Av vilken ras, nationalitet, religion, utbildning, social bakgrund? Barnlitteratur är inte ålders-, köns-, eller kulturellt neutral.
(s. 13)

Det finns många författare som skrivit långserier om barn som i kamratgäng organiserar sig i deckarklubbar och under oändliga sommarlov jagar bovar eller letar skatter enligt långseriemönstret i bok efter bok. Framförallt två utländska författare har varit oerhört produktiva och har blivit mycket välkända, Enid Blyton och Carolyn Keene. Böckerna ges ut av stora syndikat som är mer intresserade av pengar än kvalitet (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

Flera svenska författare gör medvetna ansträngningar för att skapa alternativ till masslitteraturen. Kåreland (2001) menar att författare, som till exempel Hans-Eric Hellberg och Ulf Nilsson tycks vilja skriva böcker som är underhållande och spännande samtidigt som de förmedlar ett fördomsfritt budskap och värderingar.

Fredriksson och Fredriksson (2004) menar att barn generellt vill läsa om andra barn som är något äldre än vad de själva är. Långserieböckerna riktar sig till barn i slukaråldern mellan 9 – 12 år, som ofta söker böcker med ett bekant innehåll. Många menar att de, trots sin ofta stereotypa karaktär, ändå är till nytta eftersom det till exempel är bättre att barn läser något än inget alls:

Det är därför viktigt att ta upp också denna litteratur till besiktning, att behandla dess mekanismer, det som får den att fungera och bli en källa till så stor läsglädje, trots rättänkande kritikers, lärares och bibliotekariers vrede.
(Fredriksson och Fredriksson, 2004, s. 17)

Fredriksson och Fredriksson (2004) menar att det som gör barn- och ungdomsdeckaren till en spännande genre är att det finns ett spänningsfält med flera krafter som påverkar den, mellan:

1) deckaren och den vanliga ungdomsboken, 2) barn/ungdom och vuxna, 3) seriös litteratur och serieproducerad, 4) formelskriven litteratur och försök att ge denna ett nytt innehåll, 5) dygdespegel och illusionslös samhällspegel, samt 6) uppbygglig litteratur och underhållning.

4.3 Stereotyper i barnlitteratur

När ett nytt barn kommer till världen infinner sig genast frågan: Är det en pojke eller flicka? Varför är detta så viktigt för oss att veta? Medvetet eller omedvetet vill vi upplysas om könstillhörighet för att veta hur vi ska förhålla oss till just denna nya lilla människa:

Den enda egenskap som syns när vi föds är om vi är flickor eller pojkar. Från och med nu kommer allt vi gör att relateras till just detta.
(Marklund och Snickare, 2005, s. 11)

Marklund och Snickare (2005) beskriver hur vuxna trots debatter kring jämlikhet de senaste decennierna fortfarande fostrar flickor och pojkar väldigt olika. Enligt författarna visar forskning att föräldrar behandlar pojk- och flickbebisar på olika sätt. Vuxna tolkar till exempel deras gråt olika – pojkar anses vara arga, medan flickor är ledsna. Flickor och pojkar socialiseras tidigt in i könsrollerna vilket till exempel betyder att flickor redan i förskolan fostras att stå tillbaka för pojkar. Generellt daltas det mer med små pojkar medan små flickor får lära sig tidigare att klara sig själva. Detta medvetna eller kanske oftare omedvetna beteendet hos vuxna bygger mycket på att alla har mer eller mindre stereotypa bilder av hur pojkar och flickor ska vara. Stereotyp är ett uttryck för fördomsfulla och grovt förenklade föreställningar om andra människor baserat på exempelvis kön, kultur, nationalitet, yrke och samhällsklass.

Nikolajeva (2004) menar att det inte är det biologiska könet som är intressant vid litterär analys utan det socialt konstruerade genuset.

Hur många av barnbokens pojkar och flickor uppvisar ett så kallat 'performativt genus', det vill säga betar sig på ett föreskrivet sätt som avslöjar deras genustillhörighet, och hur många bryter mot det?
(s. 130)

På 1960- och 70-talen började man intressera sig för skildringar av kön och genus i barnlitteraturen. Nikolajeva (2004) skriver:

Man talar om könsstereotyper när pojkar och flickor, män och kvinnor i böcker betar sig så som de förväntas göra utifrån de rådande normerna: flickor är snälla och väluppfostrade och duktiga, som systrarna March eller Kulla-Gulla; pojkar är busiga och äventyrliga, som Tom Sawyer eller Emil i Lönneberga.
(s. 129)

Stereotypa skildringar av manliga och kvinnliga egenskaper bygger enligt författaren på motsatsförhållanden som hon tydliggör genom följande uppställning (s. 129):

Män och pojkar:	Kvinnor och flickor:
Starka	Vackra
Våldsamma	Aggressionshämjade
Känslokalla, hårda	Emotionella
Aggressiva	Lydiga
Tävlande	Självuppoftande
Rovgiriga	Omtänksamma, omsorgsfulla
Skyddande	Sårbara
Självständiga	Beroende
Aktiva	Passiva
Analyserande	Syntetiserande
Tänker kvantitativt	Tänker kvalitativt
Rationella	Intuitiva

Figur 1. Stereotypa manliga och kvinnliga egenskaper.

Nikolajeva (2004) beskriver hur manliga karaktärer i barnböcker för det mesta stärks i sin maskulinitet. Kvinnliga karaktärer, som kanske till en början uppvisar stereotypa maskulina drag, tvingas ofta tillbaka till sin femininitet på slutet när det maskulina äventyret är slut.

Björk (1996) menar att kvinnor medvetet hålls tillbaka av det rådande patriarkatet. Patriarkatets första uppgift är att dela upp mänskligheten i män och kvinnor och sedan dela ut makt dem emellan. Kvinnan ska göras kvinnlig för att särskiljas från mannen som är norm:

... till varje flicka som föds i ett patriarkat knyts en önskan om att hon ska bli kvinnlig; en önskan manifesterad i det oskyldiga rosa täcke vi ger henne på BB och som skördar sin frukt när hon som tonåring oroligt frågar sig "är jag för tjock?" (för att vara vacker, för att bli vald, för att vara kvinnlig).
(s. 16)

Björk (1996) hävdar vidare att de skönhetskrav som ställs på dagens kvinnor, av bland annat media, är till för att hålla kvinnan på plats. För att vara naturligt kvinnlig måste kvinnan gå igenom en hel procedur innan hon visar upp sig för omvärlden. Hon ska bland annat: duscha, raka ben, armhålor och bikinilinjje, smörja in sig med mjukgörande lotion, ta på deodorant och parfym, föna och fixera frisyren, lägga en mer eller mindre diskret make-up. Allt detta för att ta fram den naturliga kvinnligheten:

Kvinnlighet sägs vara något som naturligt utgör en kvinnas identitet – samtidigt är det något hon varje dag måste lära sig. Den nakna kvinnan är inte den kvinnligaste; Hon måste paketeras i rätt omslagspapper för att passera som kvinnlig.
(s. 16)

I vårt samhälle är det manliga norm och även Kåreland (2005) menar att detta är något som tidigt och oftast omedvetet inpräntas i våra barn:

När en flicka är 5 – 7 år gammal är hon i stånd att förstå att hon av många anses tillhöra en andra rangens kategori med avseende på kön. Både flickor och pojkar är vid denna ålder också helt på det klara över att vissa verksamhetsområden kan betraktas som kvinnliga medan andra betraktas som manliga. Och de har redan anammat en patriarkalisk ordning enligt vilken det manliga framstår som överordnat det kvinnliga. (s. 10)

Hela livet igenom, i familjen, skolan, yrkesvalet, fritidssysselsättningar med mera präglas vi människor av att mannen värderas högre än kvinnan. Mannen tjänar nästan alltid mer än kvinnan och har större chanser att avancera i karriären. Kvinnan arbetar oftare inom lågavlönade yrken. Kvinnan är dessutom dubbelarbetande eftersom hon oftare tar det största ansvaret för hemarbetet:

Varje samhälle bygger på en genusordning, ett mer eller mindre tydligt mönster mellan kvinnligt och manligt, mellan sysslor och beteenden som kopplas till kvinnor respektive män. Det manliga är som framgått vanligen överordnat det kvinnliga och värderas högre. Inom de flesta områden i samhället, såsom politik, ekonomi och familj, går det att urskilja en tydlig hierarki mellan de båda könen, en maktordning som utgår ifrån könet.
(Kåreland s. 11, 2005)

Ambjörnsson (2003) skriver i sin avhandling *I en klass för sig* om hur svenska tonårsflickor skapar genus. Hon skriver att tidigare forskning menar att:

... människor formas genom ständiga processer av skillnadsskapande, där skillnaden både är föränderlig, kontextbunden och historiskt producerad (s.25-26).

Genus samverkar alltid med andra principer i samhället, till exempel: klass, sexualitet, etnicitet och ålder. Hon framhåller att allt fler forskare anser att det numera är viktigt att betrakta klass som en kulturellt, socialt och känslomässigt uttryckt differentiering. Olika klasser är konstruerade genom aktiva handlingar och sociala relationer:

Klassbegreppet bör därför snarast betraktas som ett av de många perspektiv som belyser hur en viss sorts ojämlikhet skapas och upprätthålls; hur hierarkier och beroendeförhållanden uppstår mellan grupper när sociala, kulturella och ekonomiska resurser fördelas efter olika mönster.
(Ambjörnsson, 2003, s. 33)

Ambjörnsson (2003) gör en jämförelse mellan två grupper med flickor på två olika gymnasieprogram i en vanlig svensk skola. Det är en studieförberedande klass på Samhällsvetenskaps-programmet (S) och en yrkesförberedande klass på Barn- och Fritidsprogrammet (BF). Dessa flickor både upprätthåller och utmanar föreställningar om den "normala tjejen". Vad som anses normalt skiljer sig i de båda grupperna som har fördomar om varandra. Fördomar som visar sig stämma överens med Ambjörnssons egna, som hon öppet avslöjar vid beskrivningen av de båda grupperna: Flickorna i S-klassen kommer generellt från hem med relativt högutbildade föräldrar och flickorna i BF-klassen generellt från hem med föräldrar utan högskoleutbildning. S-flickorna går i korridorerna med böckerna tryckta mot bröstet, är lätt sminkade, artiga, trevliga, fnissiga och tar oftast studierna på allvar. BF-flickorna däremot, klampar fram i korridorerna, använder mycket smink, är högljudda, använder ett grovt språk, utmanar mer sexuellt och är mer skoltrötta.

Även Asplund Carlsson och Lunneblad (2008) beskriver i "*När han är arg är han turkisk*", hur forskning visar att identiteter blir till i samspel med omgivningen, genom samhälleliga och ideologiska krav och önskningar:

Vilka olika förväntningar ställs inte på barn som ska bli kvinnor och män, bildade och obildade, svenskar och invandrare, nördar, asociala, sexuella, kriminella, ledare eller ledda?
(s. 7)

Artikelförfattarna gör en analys av Lin Hallbergs mycket populära ungdomsböcker *Kompisboken* (2002), *Bästisboken* (2004), och *Svikarboken* (2006). De undersöker vilka identifikationer som erbjuds läsaren. De förtydligar:

Vår läsning av Hallbergs barnböcker innehåller därför framförallt en diskussion kring och analys av det sätt på vilket fiktionens utrymme för alternativa identiteter och motstånd mot stereotyper förbises. De identifikationer som erbjuds i böckerna är från början inordnade i några få subjekspositioner fastlåsta i en normativ matris utifrån genus och etnicitet. (s. 23)

Det finns fyra huvudkaraktärer i Hallbergs böcker: två svenska barn av vardera kön och två invandrabarn av vardera kön. Asplund Carlsson och Lunneblad (2008) finner att stereotypa beskrivningar förekommer flitigt och att stereotyper inte blir utmanade. Invandrabarnen, som visserligen har hög status i klassen, bor till exempel i lägenhet och pojken är småkriminell. Pojken har en arbetslös pappa och en mamma som går klädd i slöja och inte kan prata svenska. Flickans pappa vill eventuellt gifta bort sin dotter. De svenska barnen bor i radhus, har snälla men lite mesiga föräldrar och sommarställe.

Människan bygger sina fördomar om det främmande på stereotyper. I en artikel i *Pedagogiska Magasinet* nr 4, 2001 skriver Jonas Otterbeck om hur stereotyper styr vår syn på muslimer:

Det finns något som uppfattas och presenteras som det normala, som utgör normen för tänkandet inom en kultur, nation, klass eller liknande. De som inte fyller normen konstrueras som avvikande; de blir "de Andra". Dessa kan till exempel döljas, förringas eller exotifieras. Centralt är att de som kollektiv kan tillskrivas egenskaper. (s. 39)

Ovanstående gäller givetvis inte bara för hur muslimer betraktas med svenska ögon. Fördomar kan förekomma mot allt som upplevs som främmande eller annorlunda. Det finns givetvis även fördomar som kan upplevas som rätt harmlösa. Hur många har inte föreställningar om andra nationaliteter, som till exempel att engelsmän alltid dricker te, skottar alltid bär kilt och amerikaner äter skräpmat tills de rullar fram. Det finns även föreställningar inom Sverige om människor från andra delar av landet, som till exempel att smålänningar är snåla, norrlänningar är tystlåtna och göteborgare är "goa gubbar".

Sammanfattningsvis visar den teoretiska anknytningen vad som kännetecknar deckaren i allmänhet och barn- och ungdomsdeckaren i synnerhet; historik, motiv, centrala drag och stereotypa skildringar. Syftet med analysen är att undersöka vilka värderingar som förmedlas i populära barndekare och om dessa är förenliga med skolans värdegrund. Till grund för analysen ligger den teoretiska anknytningen. Förhoppningsvis kan arbetet ge en viss kunskap om hur populära barndekare kan användas i skolan och hur lärare kan förhålla sig till dem.

5. Design, metoder och tillvägagångssätt

5.1 Val av metod

Det finns många olika sätt att samla in data. Man kan till exempel använda sig av enkäter, intervjuer eller observationer. Vi visste tidigt att vi ville undersöka vilka värderingar som förmedlas i populära barndekare och om dessa är förenliga med skolans värdegrund. Om vi hade valt att använda oss av enkäter eller intervjuer skulle det ha medfört att vi hade fått förlita oss enbart på de värderingar som andra, till exempel elever, lärare, bibliotekarier och

forskare inom litteraturvetenskap, finner i barndekare. Dessutom ville vi undersöka ungefär 6 – 8 barndekare – hur göra så att samtliga deltagare läser de här böckerna för att sedan kunna delta i enkäten eller intervjuerna? Observationer föll också bort då dessa inte hade hjälpt oss att besvara våra frågeställningar. I det här fallet har vi därför valt att göra en textanalys av åtta populära barndekare för att undersöka vilka värderingar som vi upplever förmedlas i böckerna och om dessa är förenliga med skolans värdegrund.

Vi har först läst böckerna noggrant för att därefter göra en analys av böckerna. Vi har särskilt tittat på hur hjältar och deras vänner, sidokarakterer och bovar framställs. Bekräftar karaktärerna stereotyper eller utmanar de dessa? Vad har karaktärerna för kön, nationalitet, kulturell bakgrund, yrke, social status, kläder och personlighet? I analysen har vi även tittat på hur bokomslag och insidesillustrationer ser ut, samt i vilken tid och i vilken miljö boken utspelas i. Resultatet har vi sedan jämfört med aktuell statistik och forskning. Den referenslitteratur vi har använt består främst av kurslitteratur inom lärarutbildningen. Vi har även fått hjälp av vår handledare att hitta ytterligare relevant litteratur.

Vi är medvetna om att det kan vara svårt att hålla isär karakterer och händelser i böckerna för den som inte tidigare läst de här deckarna. Vi menar dock att syftet med analysen har varit att undersöka vilka värderingar som förmedlas i de olika texterna, analysera dessa och dra slutsatser om hur vi som blivande lärare ska förhålla oss till populära barndekare. För att underlätta förståelsen, så långt det är möjligt, har vi valt att ta med förhållandevis långa citat från texterna i analysen.

5.2 Avgränsningar

Vi har, på grund av tidsbrist och uppsatsens på förhand givna omfång, valt att studera ett mindre antal böcker. Det låga antalet ger ett förhållandevis litet undersökningsunderlag. Vi har dock försökt relatera underlaget till aktuell forskning. Då undersökningens omfattning är mycket begränsad är det svårt att dra några generella slutsatser om barndekare i allmänhet.

5.3 Urval

Vi har valt att läsa åtta populära barndekare som toppar utlåningslistan på Biblioteket Fyren i Kungsbacka och på Kulturhuset i Frölunda. Barnboksbibliotekarierna vid respektive bibliotek hjälpte oss att göra vårt urval inför textanalysen. Alla böckerna ingår i serier av kortare eller längre slag. *Detektivtävlingen*, *Biblioteksmysteriet*, *Drakringen* och *Den försvunna silver-skatten* lånas främst av barn i skolår F – 2 och övriga fyra främst av barn i skolår 3 – 5. Sex av böckerna består av nyare titlar från 2006 och 2007 medan två utkom på 1900-talet.

De åtta böckerna är:

- *Fem: Fem går i fällan* (1950, 10:e uppl.) av Enid Blyton (text) och Katarina Strömgård (bild)
- *Lill-Kitty: Detektivtävlingen* (1995) av Carolyn Keene (text) samt Aleta Jenks och Anthony Accordo (bild)
- *Falska ansikten* (2006) av Kerstin Lundberg Hahn (text) och Jens Ahlbom (bild)
- *LasseMajas Detektivbyrå: Biblioteksmysteriet* (2007) av Martin Widmark (text) och Helena Willis (bild)
- *Dalslandsdeckarna: Drakringen* (2007) av Pia Hagmar (text) och Sylvia Brunke (bild)

- *Jill & Jonatan: Den försvunna silverskatten* (2007) av Peter Gissy (text) och Louise Jacobssen (bild)
- *Tre tjejer: Den hemliga koden* (2007) av Petter Lidbeck (text) och Katarina Strömgård (bild)
- *Testamentet* (2007) av Laura Trenter (text) och Katrin Jakobsen (bild)

5.4 Författarpresentation

Enid Blyton (1897-1968) är pseudonym för Mrs Kenneth F. Darrell Waters. Hon var Storbritanniens mest framgångsrika författare under 1900-talet. Från början var hon Kindergartent-lärare och vid sidan av detta skrev hon verser och noveller i pedagogiska tidskrifter. 1924 började hon skriva på heltid. Bland ungdomsdeckarna är det framförallt tre serier som rönt stora framgångar över hela världen: Fem-böckerna, Hemliga sjuan och en serie som heter Mysterieböckerna. Hon har blivit rätt hårt kritiserad för böckernas könsstereotypa person-teckning, fördomsfullhet och klichéer och ibland för böckernas brist på humor. I Fem-böckerna sägs Enid Blyton ha haft sig själv som förebild för pojkflickan Georgina, i böckerna kallad George (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

Carolyn Keene är pseudonym för en hel rad författare. I USA startade Edward L. Stratemeyer år 1905 Stratemeyersyndikatet i syfte att producera långserieböcker för en internationell massmarknad, i första hand ungdomsböcker för pojkar. För flickorna skapades på 1930-talet författarpseudonymen Carolyn Keene, som genom ett stort antal författare skulle komma att skriva flera långserier av deckarkaraktär. Först ut var Kitty-böckerna där den första, *The secret of the old clock*, kom 1930 (www.nancydrewsleuth.com). Den svenska titeln blev *Kitty som detektiv* och den kom ut i Sverige 1952. Bakom pseudonymen stod först journalisten Mildred Wirt Benson som skapade Kittys äppelkäckas karaktär. I många år skrevs Kittyböckerna av Harriet S. Adams som var dotter till Stratemeyersyndikatets grundare. På senare år har även de mindre flickorna fått en egen serie med en yngre upplaga av huvudpersonen. Lill-Kitty löser lite enklare mysterier och den första boken om henne kom på svenska år 2000. Under namnet Carolyn Keene har även andra bokserier riktade till i första hand flickor getts ut (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

Kerstin Lundberg Hahn (född 1962) är lärare för vuxna invandrare och skriver även deckare. Det finns idag fem titlar utgivna om Kajsa och Johan. Susanne Staf berättar att Lundberg Hahns första bok *Fågeltjuvarna* (2000) först publicerades under namnet *Kajsa och fågeltjuvarna*. Titeln ändrades på förlagets inrådan för att även locka pojkar som läsare (S. Staf, personlig kommunikation, 6 maj 2008). Författaren använder sig av klassiska mästerdetektiviska grepp men barnen får även hjälp från närstående vuxna (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

Martin Widmark (född 1961) är från början lärare och började skriva barnböcker år 2000. Den första boken om LasseMajas detektivbyrå utkom år 2002 och det har nu skrivits totalt fjorton böcker i serien. Den femtonde kommer hösten 2008. Han tilldelades år 2005 priset Spårhunden, för bästa barn- och ungdomsdeckare, för boken *Tidningsmysteriet* i samma serie. Martin Widmark har under senare år även skrivit en barnboksserie tillsammans med Petter Lidbeck, *I elfte timmen*, om pensionärer som löser deckargåtor (www.martinwidmark.se).

Pia Hagmar (född 1961) är utbildad journalist. Hon har arbetat med många skilda saker, bland annat som hästkötare och lärarvikarie. Hennes intresse för hästar resulterade först i en serie hästböcker för barn. Senare började hon skriva en deckarserie för barn inspirerad av Enid Blytons Fem-böcker som fick samlingsnamnet Dalslandsdeckarna. Den första, *Rånarna i ödetorpet*, kom 2002. Även Hagmar använder sig av de klassiska deckargreppen. (Fredriksson och Fredriksson, 2004) Det är hennes tre egna söner som står som förebild för de tre syskonen i böckerna (www.alba.nu).

Peter Gissy (född 1947) arbetar som frilansjournalist och har även översatt böcker från engelska till svenska. Parallellt med detta skriver han böcker, både för vuxna och för barn. Den första boken i barndeckarserien om Jill och Jonatan, *Varning för X-ligan*, kom år 2004 och det har nu kommit tre böcker till (www.bonniecarsen.se).

Petter Lidbeck (född 1964) arbetade som journalist innan han började skriva barn- och ungdomsböcker på heltid. Hans första bok kom 1997 och han har varit oerhört produktiv sedan dess. Han har även skrivit tillsammans med andra författare, bland dessa Martin Widmark. Serien Tre tjejer är tänkt att innefatta totalt tio titlar och den första kom år 2006 (www.adlibris.com). Petter Lidbeck belönades år 2005 med priset Nils Holgersson-plaketten för *En dag i prinsessan Victorias liv* (www.sbi.se).

Laura Trenter (född 1961) är dotter till författarparet Stieg och Ulla Trenter. Hon är utbildad journalist och har skrivit både guideböcker och barnböcker. När hennes man vid ett tillfälle blev knivskuren berörde detta familjen så starkt att hon började skriva barn- och ungdomsdeckare 1998. Hon har fått beröm för att skickligt skildra spänningen i böckerna samt för sina psykologiskt nyanserade personporträtt. Hennes bok *Julian och Jim* belönades med "Spårhunden" för bästa barn- och ungdomsdeckare år 2002 (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

5.5 Analysens tillförlitlighet

Analysens tillförlitlighet hänger intimt samman med graden av objektivitet. Vid genomläsning och vid analys av barndeckarna har vi strävat efter att förhålla oss objektivt. Trots denna strävan är det inte möjligt att helt frigöra sig från de värderingar och den förförståelse som vi har tillägnat oss genom dels, personliga erfarenheter och dels, genom lärarutbildningen vid Göteborgs Universitet. Enligt Nils Gilje och Harald Grimen (1992) är förförståelse dock nödvändig för att vi ska kunna veta vad vi ska observera:

När vi ska tolka en text eller ett annat meningsfullt fenomen måste vi börja med vissa idéer om vad vi ska se efter. Utan sådana idéer skulle våra undersökningar inte ha någon *riktning*. Vi skulle inte kunna veta *vad* vi ska rikta vår uppmärksamhet *mot*.
(s. 183)

Alla tolkningar görs mot bakgrund av våra förväntningar och våra föreställningar om hur världen är beskaffad, uttalade och outtalade, medvetna eller omedvetna.

6. Resultatredovisning

6.1 Presentation av barndeckarna

Två av böckerna har en tjej som huvudperson: *Detektivtävlingen* är den åttonde boken i en serie på tjugofyra hittills utkomna böcker i Sverige om Lill-Kitty. Läsaren får lära känna Kitty i början av hennes framgångsrika karriär som detektiv. Kitty och hennes kompisar får mycket eftertraktade fribiljetter till en förhandsvisning av en populär rymdfilm. Kitty lägger de tre biljetterna i sin anteckningsbok. Vid ett strömavbrott i en bokhandel blir Kitty av med sin bok – och biljetterna – i mörkret. *Den hemliga koden* är den fjärde boken i Petter Lidbecks deckarserie *Tre tjejer* som handlar om Pella och hennes två tvillingkompisar. Pella köper en bok till sin pappa på en loppmarknad. I boken finns ett kodat meddelande i form av siffror och bokstäver. Flickorna knäcker koden och snart är skattjakten i gång. Tyvärr finns det fler som är ute efter skatten.

Fyra av böckerna har ett par bestående av en flicka och en pojke som huvudkaraktärer: *Biblioteksmysteriet* är den trettonde boken om de två klasskompisarna Lasse och Maja som löser mysterier tillsammans med polismästaren i den lilla fiktiva staden Valleby. Den här gången försvinner värdefulla gamla böcker från Vallebys bibliotek. *Den försvunna silverskatten* är den fjärde boken om Jill och Jonatan. Det unga paret är i elvaårsåldern och gör en egen tidning, Härslövs-Bladet, som läses av de flesta i det fiktiva lilla samhället Härslöv. Deras jakt på nyheter leder till att de ofta blir indragna i polisens arbete. Framgångsrikt hjälper de till att lösa olika fall. I den här boken försvinner kyrkans dyrbara silverskatt. *Testamentet* handlar om vännerna Gilbert och Linn som följer med Linns äldre släkting Greta till Normandie för att närvara vid en begravning.⁴ Gretas gamle ungdomskärlek Vincent är död och har efterlämnat ett testamente. Sexton personer är inbjudna att bo en vecka på Vincents spöklika gamla slott. För att få chans till arvet måste man stanna veckan ut. *Falska ansikten* är den femte berättelsen om barndomsvännerna Kajsa och Johan. Handlingen utspelar sig på den spanska solkusten där de firar semester tillsammans med Johans mamma. Huvudpersonerna råkar befinna sig på stadens lilla konstmuseum när en Picassomålning blir stulen.

Två av böckerna har en grupp barn som kollektiv huvudperson. I båda böckerna ingår även en hund i gänget. *Fem går i fällan* är den nionde boken av tjugo om Fem-gänget. Den handlar om syskonen Julian, Dick och Anne och deras kusin, pojkflickan George och hennes hund Tim. Syskonen åker till Kirrin för att hälsa på George de sista veckorna på sommarlovet. Gänget lämnas ensamma med hushållerskan då Georges föräldrar åker på semester. Tjuvar vill åt en anteckningsbok med forskningsresultat som tillhör Georges pappa. George och Tim blir kidnappade och de andra får ett hotbrev: anteckningsboken i utbyte mot flickan och hunden. *Drakringen* är den nionde boken om de tre syskonen Leo, Aron och Henke och deras kompis, pojkflickan Myggan och hunden Rambo. Handlingen utspelas i Dalsland. Pojkarnas grannar blir bestulna på kontanter och smycken i sina hem. Snart får nioåriga Leo upp ett spår.

⁴ *Testamentet* är en fristående fortsättning på *Fotoalbumet* (2003) och *Dagboken* (2005) av samma författare.

6.2 Analys av barndeckarna

Vi kommer titta på böckernas personteckning vad gäller hjältar, sidokarakterer och bovar. Vad har personerna för kön, yrke, kläder och karaktärsdrag? Bekräftar personerna stereotyper eller utmanar de dessa? Hur beskrivs människor med annan nationalitet eller från andra kulturer? Vid analys av barndeckarna väljer vi att inte bara analysera texten, utan även bokomslag och insidesillustrationer.

6.2.1 Hur ser bokomslagen ut?

Hur bokomslaget ser ut säger en hel del om vem bokförlagen vill ska köpa boken. Under september månad 2007 samlade färg- och interiörkedjan Beckers nya hem in 1000 intervjuer från familjer med barn i åldrarna 0 – 12 år för att undersöka hur efterfrågan ser ut. Hur vill man inreda sina barns rum? Föga förvånande visade det sig att det var det rosa och tema blommor, saga eller prinsessa för flickorna, medan det för pojkarna var blått med tema bilar, båtar, djungel eller pirater. Undersökningen visar också att om flickorna vill ha ett blått piratrum går det bra, medan det stöter på större motstånd om en pojke vill ha ett rosa prinsessrum. Endast 29 % av föräldrarna tycker att det är viktigt att försöka motverka en könsstereotyp inredning (www.gd.se). Rosa för flickor och blått för pojkar och flickor alltså. Om det gäller inredning, gäller det då också när man väljer böcker?

Fyra av böckernas omslag påminner om varandra: *Biblioteksmysteriet*, *Den försvunna silverskatten*, *Drakringen* och *Den hemliga koden*. Omslaget till *Biblioteksmysteriet* går i en mörk blågrön färg. På bilden syns Valleby's bibliotekarie vid utlåningsdisken. I bakgrunden finns mängder av böcker både i hyllor och i travar på golvet. Bakom en bokhylla kikar Maja och Lasse fram med misstänksamma miner. Omslaget till *Silverskatten* går i färgerna svart och blått. På framsidan springer Jill och Jonatan, iförda Halloweenkläder, över en mörk kyrkogård som endast är upplyst av en mängd gravljus. Omslaget till *Drakringen* går i mörkt blått och lila. Bilden visar en långhårig flicka och tre kortklippta pojkar som hukar i buskarna i en skog. Månen kastar ett silvergrönt sken över skogen. Framför barnen finns en grävd grop och intill den ligger en matta och en spade. En skugggestalt syns mellan träden. Omslaget till *Den hemliga koden* går i svart och blått. På framsidan försöker huvudpersonen Pella ta sig ut från ett trångt källarfönster, medan kompisarna Tyra och Siri förfärade ser på nerifrån källaren. Pella har kort hår och det är svårt att avgöra om hon är en kille eller tjej på bilden. Med tanke på Becker nya hems undersökning, tyder färgsättningen på omslagen på att bokförlagen riktar sig till både pojkar och flickor med de här böckerna.

Fyra böckers omslag skiljer sig från de övriga: *Detektivtävlingen*, *Fem går i fällan*, *Falska ansikten* och *Testamentet*. Omslaget till *Detektivtävlingen* går i färgerna rosa, lila och gult. Bilden visar två skrattande pojkar som försöker ta en bok ifrån två upprörda flickor. Rosa, lila och gult kan tyda på att bokförlaget riktar in sig på flickor för den här boken. Omslaget till *Falska ansikten* går i färgerna gult, orange och grönt. Framsidans bild är full av liv och rörelse och visar ett litet soligt torg. En flicka på en vespa vinkar till sig Kajsa, en av huvudkaraktererna, som springer mot vespan. En svart pojke i färgglada kläder pekar mot något framför flickorna. Omslaget till *Fem går i fällan* är ljusgrönt och gult. Bilden visar ett stenhus i två längor som är bevuxet med en klättrväxt där en kortklippt pojkflicka i shorts och top klättrar. Nedanför står två pojkar, Julian och Dick, och tittar på. I bakgrunden stupar branta klippor ned mot havet. Omslaget till *Testamentet* går i olika bruna och brunorange nyanser. Framsidan är ett fotografi som visar ett skrivbord där det ligger ett brev, ett

halvöppet kuvert där fotografier sticker ut, ett par glasögon och ett bläckhorn med fjäderpenna. Ljuset faller in i rummet genom två fönster och någon form av spökgestalt står i ljuset. De tre sista böckerna har omslag som har en färgsättning som tyder på att bokförlagen riktar sig mot både pojkar och flickor. Omslaget till *Testamentet* får boken att likna litteratur för vuxna.

Många av böckerna tycks vara skrivna för både flickor och pojkar. Serien om Lill-Kitty, där *Detektivtävlingen* ingår, ger intryck av att ha flickor som tilltänkt målgrupp. Möjligtvis gäller detta även för serien *Tre tjejer*, där *Den hemliga koden* ingår. Kanske är detta en felaktig slutsats, baserad i huvudsak på bokseriernas samlingsnamn. Kåreland för följande resonemang:

Det finns inte någon enskild bok som passar alla, inte heller någon bok vare sig för alla flickor eller alla pojkar.
(Kåreland, 2005, s. 198)

Kan det vara så att bokförlagen gör ett försök att ta hela marknaden. Det vill säga, att sälja så många volymer som möjligt till så många läsare som möjligt. Genom att vissa böcker tilltalar *både* flickor och pojkar, medan andra tilltalar *bara* flickor eller pojkar? Sedan är det en annan sak att flickor gärna läser pojkböcker medan det omvända är ovanligt:

Pojkarna undviker alltså böcker med kvinnliga huvudpersoner.../.../ Pojkarna läser helst om manliga hjältar. Men det blir inget exklusivt poj kval, eftersom flickorna också läser böckerna med manliga hjältar eller manliga huvudpersoner.
(Kåreland, 2005, s. 192)

Den barnboksförfattare som vill tjäna stora pengar bör med slutsats av detta kanske helst välja att skriva om en manlig hjälte.

6.2.2 Hur ser insidesillustrationerna ut?

När det förekommer bilder i barnböcker måste man vara medveten om att de unga läsarna påverkas av bilderna. Kåreland (2001) menar att:

... det är viktigt att hålla i minnet att bilden i likhet med texten är ett språk som kan tolkas och analyseras samt att barn är stora bildkonsumenter.
(s. 42)

Kåreland (2001) skriver att nutida barn växer upp i en bildvärld i mycket större utsträckning än tidigare generationer har gjort. Bilden talar mer direkt till människor än vad en text kan göra – den ger omedelbar information och kunskap. Den påverkar våra föreställningar om världen.

I böckerna *Fem går i fällan* och *Den hemliga koden* finns inga insidesillustrationer.

I *Testamentet* finns rikligt med svartvita fotografier som förtydligar texten och för handlingen framåt. På flera bilder syns en rad av polaroidfotografier upphängda på ett snöre. De symboliserar ord som ska läggas i rätt ordning för att förstå meddelanden från den döde slottsägaren Vincent. Några av bilderna visar interiörer från slottet, till exempel: en tavelvägg, ett uppslag i en gästbok, ett kryptiskt meddelande skrivet med läppstift på en badrumsspegel eller en falk på en spiselkrans. Det finns ett dramatiskt foto på en förfallen gammal kyrkogård

som ser ut att hänga på klippkanten över ett stormpiskat hav. Det finns också bilder av människor. Det kan vara alltifrån en detaljerad bild av en hand som håller något föremål till en helbild av en eller flera personer. Flera foton visar biljardrummet där en porträttserie av Vincent i olika åldrar hänger. På ett foto ser man Linn, med ryggen mot kameran, mitt i ett skutt på en strand. Bilderna med människor markerar tydligt vilken konstllhörighet personerna har, till exempel har ovan nämnda hand långa, välmanikyrate och dekorerade naglar. Bilden på Linn som hoppar på stranden visar en så gott som vuxen kvinna bakifrån med långt hår, linne och tajta feminint skurna jeans. Serien av foton tagna på Vincent visar först en ung vattenkammad pojke, som blir man och till slut en grånad herre i sjuttioårsåldern med buskiga ögonbryn. Frisyr och kläder är typiskt manliga.

De återstående fem böckerna *Detektivtävlingen*, *Biblioteksmysteriet*, *Falska ansikten*, *Den försvunna silverskatten* och *Drakringen* har svartvita illustrationer som bekräftar och följer handlingen. Några bilder är förklarande:

Bilderna i *Detektivtävlingen* föreställer nästan uteslutande Kitty och hennes två vänner Bess och George. De tre flickorna har långt hår uppsatt i en hästsvans eller bakåtstruket med diadem. De har feminina kläder i form av kjol, tajta jeans, blommiga tights och långa tröjor.

Illustrationerna i *Biblioteksmysteriet* är av två slag: antingen förklarande eller så följer de handlingen. Inledningsvis finns ett uppslag med en karta över Valleby och ett uppslag med en presentation av karaktärerna. Karaktärerna har alla mer eller mindre hängiga kinder, utstående öron och smala, snedböjda näsor. Maja har på bilderna långt hår, tröja, uppvikta jeans, jacka och gymnastiskor. Lasses ansikte är mycket likt Majas om man bortser från Lasses fräknar. Hans hår är kortklippt. Han har tröja, jeans och gymnastiskor. De vuxna har antingen någon form av arbetskläder som till exempel polisuniform eller prästrock eller kläder och smycken som tydligt markerar konstllhörighet. Kvinnorna har kjol, kofta och feminin klippning. Männerna har skjorta, t-shirt, byxor, maskulin klippning, rejäl flint och håriga underarmar.

Falska ansikten visar Kajsa med axellångt hår och en antydning till bröst. Hon är klädd i könsneutral t-shirt och shorts. Johan har kortklippt hår på utväxt och har liknande klädstil som Kajsa. De vuxna kvinnorna har axellångt till långt hår med undantag av pensionären Gertrud. Alla bär kjol eller klänning utom den unga kvinnan Laura som har jeans. Männerna har kortklippt hår med undantag av den unge, svarte mannen John som har halvlånga rastaflätor. Alla har antingen uniform eller diskret skjorta och byxor. John bryter med storblommig skjorta.

På bilderna i *Silverskatten* är Jill och Jonatan nästan genomgående iförda Halloweenkläder. Jill har långt hår och är utklädd till fågelskrämma med kavaj och hatt. Runt halsen har hon en svart halsduk med dödsallar. Jonatan har kort hår och är utklädd till skelett. Han har en svart dräkt med vita benknutor och är vit- och svartsminkad i ansiktet. De vuxna har antingen arbetskläder i form av polisuniform eller prästskjorta med kavaj och byxa eller typiskt kvinnliga eller manliga kläder. Ett undantag är Jonatans pappa som är iförd ett feminint förkläde, har en kökshandduk över armen och en trave tallrikar i händerna. Illustrationerna av pappan bryter mot stereotypa skildringar av män. Kvinnorna har kvinnliga frisyrer och långa lackerade naglar. Männerna är kortklippta.

Det finns endast ett fåtal bilder i *Drakringen*. Huvudpersonerna Leo, Aron, Henke och pojkflickan Myggan är neutralt klädda i t-shirt och jeans eller shorts. Skillnaden är att

pojkmans kläder är i fint skick medan Myggans är slitna med hål och revor. Detta säkerligen dels, för att hon beskrivs så i texten och dels, för att tydligare visa konsekvenserna av föräldrarnas alkoholism. De vuxna har typiskt manliga respektive kvinnliga kläder och frisyrer.

6.2.3 I vilken miljö utspelas boken?

Handlingen i böckerna utspelas antingen i en stad/samhälle – större eller mindre, fiktiv eller verklig – eller på landsbygden. Händelserna i böckerna tycks utspelas i samtiden, det vill säga i den tid som de skrevs. Det innebär att de sex nyare böckerna utspelas på 2000-talet, medan Enid Blytons bok utspelas efter andra världskriget och Carolyn Keenes bok i mitten på 1990-talet. Nikolajeva (2004) menar att:

Handlingens tid och plats är mycket viktiga komponenter i en historia. Samtidigt kan miljön vara mer eller mindre betydelsefull för berättelsen. Den kan vara oundgänglig för handlingen eller enbart en bakgrund för en handling som kan utspela sig var som helst och när som helst.
(s.71)

Tar man hänsyn till tid och plats vid analysen är det lättare att till exempel förstå varför alla karaktärer utom två i Enid Blytons bok bekräftar stereotypa könsroller, då boken skrevs i England i mitten av förra seklet.

Den hemliga koden utspelas i olika delar av Helsingborg. *Detektivtävlingen* utspelas i den fiktiva staden River Heights någonstans i USA. *Biblioteksmysteriet* utspelas i den lilla fiktiva staden Valleby ”där de flesta känner varandra och kyrkan står mitt i byn” (sid. 11). *Den försvunna silverskatten* utspelas i det lilla fiktiva idylliska samhället Härslöv som har stora likheter med ovan nämnda Valleby. *Falska ansikten* utspelas i den lilla spanska kuststaden Puerto Marinero.

Drakringen utspelas i och omkring det lilla samhället Frändefors i Dalslands djupa skogar. ”De är långt ute i skogen. Vinden susar svagt i trädtopparna. Henke känner hur en myra kryper över hans ena vad. Allt är tyst och stilla” (s. 112). *Testamentet* utspelas i och omkring ett slott utanför en sömnig, liten by i Normandie. ”Golvet är täckt av fyrkantiga slitna stenplattor som förmodligen varit färggranna en gång för länge sedan. I hörnen syns tydligt ett mönster av blad och slingor och kvadrater i rött, gult, blått och grönt som får Gilbert att tänka på tecknade drakar han sett i någon fantasybok. ”Typiskt normandiskt mönster, säger Greta” (s. 24). *Fem går i fällan* utspelas under några varma sensommarveckor i den fiktiva platsen Kirrin som är beläget vid Englands sydkust.

6.2.4 Hur framställs hjälten och dennes vänner?

Huvudpersonerna, som i de här åtta böckerna är barn eller ungdomar, kan kallas hjältar av två skäl: Dels, för att de är berättelsens huvudpersoner och dels, för att det är de som löser brottet eller mysteriet. Utan dem skulle brotten aldrig klaras upp då de vuxna omkring dem ofta står handfallna eller är upptagna med annat. För hur skulle till exempel polismästaren klara sig utan Lasse och Maja? Vad skulle Kirrinpolisen ta sig till utan Fem-gänget och skulle det ens vara säkert att åka igenom Dalsland om inte Dalslandsdeckarna fick fast alla ruggiga bovar? Men, ensam är inte stark och hjältar behöver därför vänner. Vänner som speglar och bekräftar

hjälten, men också vänner som hjälper hjälten att lösa fallet. Hur skulle Pella klara sig utan vännerna Siri och Tyra? Eller Kajsa och Johan utan den nye vännen John?

I de sex svenska böckerna är alla huvudkaraktärerna representanter för majoritetsgruppen i befolkningen. Samma upplägg finner vi i den amerikanska, respektive engelska boken. Bland huvudkaraktärernas vänner hittar vi en flicka, Joe i *Fem går i fällan*, som i äldre upplagor verkar vara zigenare. Det är hon inte längre i den nya upplaga (tionde upplagan) tryckt 2006 som ingår i undersökningen.

Med undantag av Anne i *Fem går i fällan* utmanar samtliga kvinnliga huvudkaraktärer stereotypa könsroller genom att vara kompetenta, modiga, smarta, handlingskraftiga och självständiga – precis som de manliga huvudkaraktärerna. Alla flickorna är en del av ett par eller ett gäng som löser brott. Pella i *Den hemliga koden* och Kitty i *Detektivtävlingen* skiljer sig något från de andra då de är den enda huvudkaraktären i sina äventyr – istället har de vänner som hjälper till men som ändå måste räknas som någon form av motspelare. De tre paren Jill och Jonatan i *Den försvunna silverskatten*, Kajsa och Johan i *Falska ansikten* och Lasse och Maja i *Biblioteksmysteriet* är väldigt lika. De bidrar lika mycket till brottets lösning och tycks turas om att säga eller göra smarta saker. Varannan gång han, varannan gång hon.

Jill och Jonatan i *Den försvunna silverskatten* gör en tidning tillsammans. Hon skriver och han fotograferar. Jill bor själv med sin mamma och Jonatan bor själv med sin pappa. Den andre föräldern nämns överhuvudtaget inte – vare sig hans eller hennes. Det är Halloween och Jill och Jonatan får skjuts av sin vän kommissarie Rosenberg till kyrkogården. Rosenberg ska tända ett ljus på sin fars grav och barnen vill fotografera den upplysta kyrkogården för sin tidning. De tre har blivit vänner då barnen flera gånger har hjälpt polisen att fånga bovar som härjar i trakten. Rosenberg behandlar barnen ungefär som om de vore kollegor. Väl där får de veta att kyrkans dyrbara silverskatt har stulits. Rosenberg ger sig av på jakt efter skatten och barnen får skjuts hem till Jonatan av den upprivne prästen som berättar för barnen att detta innebär att Härslöv aldrig kommer att bli känt i riket. Två konstexperter från Historiska Akademin har tittat på skatten några dagar tidigare. De ville låna den värdefulla Eskilskannan till en utställning i Stockholm som drottningen skulle inviga. Akademin ville sätta Härslövskyrkan på kartan över historiska fynd. Jill fattar genast misstankar. Hon vill kolla upp Historiska Akademin på Internet:

Det tar inte lång stund förrän de konstaterat att det inte finns något sällskap som heter Historiska Akademin.

”Det måste vara påhittat”, säger Jill bestämt.

”Det vet vi inte protesterar Jonatan. ”Det är inte alls säkert att sällskapet ligger ute på Internet eller har en hemsida. Hur kan du säga det?”

Jill tittar på honom med en trött min som han känner igen. Hon brukar få den när hon är säker på en sak.

”Sa inte prästen att det skulle bli en riksomfattande utställning? Som drottningen ska inviga? Då borde det finnas något om det på nätet. Vad som helst. Andra tidningar måste ha skrivit om det. Jag skulle bra gärna vilja veta mer om den där utställningen”. Hon stänger av datorn.

”Nummerbyrån har säkert numret.”

”Till utställningen?”

”Nej, till historiska Akademin”, säger Jonatan.

”Tror du?”

”Ja.”

Jill överraskar honom med att lämna över mobilen.

”Ringer du?” säger hon.

”Jag? Varför kan du inte göra det själv? Det är du som vill ha numret”.

”Därför att jag känner på mig att det där sällskapet inte finns.”

Han suckar, men tar emot mobilen och slår numret till nummerbyrån. En minut senare slår han av mobilen med ett djupt veck i pannan.

”Du hade rätt. De har ingen uppgift om en sådan förening”.

”Jag sa ju det”, säger Jill.

(*Den försvunna silverskatten* s. 52 – 53)

Här var det Jills tur att vara den som har rätt, men en stund senare är det Jonatans tur. På det sättet fortsätter de båda att närma sig mysteriets lösning tills bovorna är fast. Karaktärerna är platta och statiska. De har få egenskaper och påverkas inte av det som sker i handlingen – istället är de likadana genom hela boken (Nikolajeva, 2004).

Liksom med Jill och Jonatan, så turas Kajsa och Johan i *Falska ansikten* om att ta initiativ och komma med smarta idéer som bidrar till att boven till slut åker fast. Deckarparet är på semester i Spanien med Johans mamma. Johan beskrivs som snäll, rolig och påhittig – men han kan också vara snäsig och lite av en besserwisser. Han blir lätt generad så fort det handlar om känslor och har svårt att ta emot ömhetsbetygelser framför andra. En typisk manlig stereotyp kan vara den hårda mannen som betraktar kärlek och ömhet som något kvinnor sysslar med:

Johans mamma tänkte ligga på en sådan där strandstol och läsa och hålla lite lagom koll på Kajsa och Johan, sa hon, men de var ju så stora nu – tänk, tolv år, så fort tiden går. Hon log och drog Johan till sig i en hastig promenadkram, innan hon släppte honom. Johan himlade med ögonen mot Kajsa.

(*Falska ansikten* s. 20)

Kajsa beskrivs som nyfiken, rättvis, entusiastisk, klipsk och modig. Hon vågar lite mer än Johan som är mer försiktig. Vid flera tillfällen motsätter han sig först Kajsas djärva plan, för att så småningom falla till föga. Vid ett tillfälle smyger de efter en av de misstänkta ner till hamnen, där han kliver ombord på en stor yacht. Då närmar sig ytterligare en misstänkt, konstnären Laura, bryggan. Kajsa och Johan kryper ner under bryggan för att undgå upptäckt och står på de bjälkar som löper kors och tvärs under bryggan för att hålla upp denna. Även Laura kliver ombord på den stora båten:

Som två katter hukade de och klättrade från en tvärså till en annan, närmare båten där Laura hade klivit ombord.

”Man ser ju inget härifrån”, klagade Johan.

”Vänta lite”, sa Kajsa.

Hon reste sig försiktigt och tog tag runt en smalare tvärså i midjehöjd.

”Man kan nog stå på den här.”

Hon tog spjärn med ryggen mot båtens skrov och lyckades komma upp så att hon stod med fötterna på den smalare brädan som löpte mellan två av bryggans pollare. Hon balanserade och stödde sig med ena handen mot båten och den andra mot bryggan.

”Kom upp du med”, viskade hon till Johan.

Träkonstruktionen sviktade när Johan klättrade upp bredvid henne. De fick huvudena nätt och jämnt över bryggkanten och kunde kika in genom båtens panoramafönster. /.../ Hon böjde sig åt höger och höll på att tappa taget, och när hon famlade efter bättre grepp stötte hon till Johan.

”Kajsa!” hann Johan ropa innan han föll.

Plasket när han for i vattnet överröstades av den höga musiken. Chocken sköt som en blixtnedslåg genom Kajsa. Hon drog efter andan och hävde sig in under bryggan igen.

”Förlåt, förlåt”, viskade hon och stirrade ner på det svarta vattnet under sig.

Hon såg Johans blonda hår som sjögräs under ytan i en sekund innan han dök upp igen, hostande och spottande. Han sparkade med benen och fick tag runt den slemmiga pollaren som höll uppe bryggan.

”Kajsa”, ropade han igen.
Hon la sig på magen på den bredaste bjälken och sträckte ut sin hand.
(*Falska ansikten* s. 49 – 50)

Kajsa och Johan är ett par som kompletterar varandra bra med sina olika personligheter. Ett par som är oerhört lika varandra, i det närmaste identiska, är de könsneutrala Lasse och Maja i *Biblioteksmysteriet*. Om det inte vore för namnen och illustrationerna skulle det vara svårt att förstå vilket kön de tillhör. De har liknande personlighet, kläder och utseende. Det enda som synbart skiljer dem åt är att Lasse har kort hår och Maja långt. När de utför detektivarbete antecknar Lasse allt misstänkt i en anteckningsbok och Maja håller i kikaren. LasseMajas Detektivbyrå har fått ett nytt uppdrag – att spionera på biblioteket där böcker har stulits:

Lasse och Maja står högst upp i Muhammed Karats guldaffär och spejar ut genom fönstret på tredje våningen. Rummet har stått tomt sedan en tid. /.../
”Nu stänger bibblan”, säger Lasse.
”Och där kommer prästen ut”, säger Maja.
Lasse skriver i sitt anteckningsblock.
”Titta, han har knäppt rocken fel”, fortsätter Maja.
”Tänk att han ska gå i pension snart!” säger Lasse. ”Han som ser så pigg ut. Jag kommer att sakna honom på något sätt”.
Lasse lånar kikaren och ser att Vallebys präst kommer ut från biblioteket och ler upp mot himlen. Och precis som Maja påpekade har han knäppt sin långa, svarta prästrock med fel knapp i fel knapphål. Lasse skrattar åt den vimsiga prästen.
”Och nu kommer den där hantverkaren”, säger Lasse sedan, och lämnar tillbaka kikaren till Maja.
”Han sätter verktyglådan på cykelns pakethållare, som han brukar, och leder sedan cykeln mot glasskiosken”, säger Maja.
Lasse antecknar och Maja fortsätter att rapportera vad hon ser:
”Och sist kommer den gamla damen med sin portfölj.”
(*Biblioteksmysteriet* s. 16 – 21)

Lasse och Maja är perfekt samspelta. De verkar många gånger till och med ha samma tankar. Det är svårt att inte slås av tanken att Lasse och Maja är en och samma person som författaren har tudelat i en maskulin och en feminin halva. Nikolajeva (2004) menar att den kollektiva huvudpersonen är ett typiskt grepp för barnlitteraturen. När den kollektiva huvudpersonen består av en flicka och en pojke erbjuder identifikationsobjekt för läsare av bägge könen:

Maja sänker kikaren från sina ögon och fortsätter:
”Precis som vanligt. Det har varit likadant de senaste tre dagarna.”
Lasse och Maja ser att prästen går in i kyrkan. Hantverkaren köper en glass i kiosken och den gamla damen promenerar förbi Bio-Rio.
”Det här är hopplöst”, säger Lasse. ”Vi kommer aldrig att kunna se något här uppifrån”.
”Jodå”, säger Maja. ”En detektiv måste ha tålmod!”
Just som hon säger det, slås dörrarna upp till biblioteket! Ut rusar bibliotekarien och tittar ut över torget. Så kastar hon upp händerna i luften och skriker till.
Lasse och Maja kan nästan höra ända upp till sitt fönster vad hon skriker.
”...älp! En bo... ill ha... fö...vu...it!”
(*Biblioteksmysteriet* s. 21 – 22)

Lasse och Maja är beskrivna på ett sätt som får dem att kännas massproducerade, i stil med Kitty-böckerna – istället för skapade av en författare som vill berätta något. Det gäller definitivt inte för nästa par som är beskrivna så att de upplevs som människor av kött och blod. Mellan Gilbert och Linn i *Testamentet* spirar en liten kärlekshistoria. Nikolajeva (2004) menar att:

Det finns en given plats i ungdomsböcker för den första förälskelsen. Vänskapen mellan pojke och flicka går tillbaka till relationen mellan hjälten och prinsessan i folksagan: hjälten ska rädda och skydda prinsessan, de har därmed ojämlika positioner.
(s. 104)

Gilbert visar svaga tecken på svartsjuka när den snygga unge killen Charles dyker upp bland gästerna på Vincents slott i Normandie. När Linn kommenterar Charles blir tecknen tydliga:

Gilbert känner det som om hon slagit in en vass spik i hjärtat.
”Så Charles är sexig?” säger han och försöker låta oberörd.
”Han ser bra ut”, säger Linn. ”Tycker inte du det?”
”Jovisst. Han är jättesnygg”.
”Dessutom verkar han ha nåt i huvudet och det gör ju inte saken sämre”, fortsätter Linn och driver in spiken ännu djupare.
(*Testamentet* s. 53 – 54)

Linn är ofta den drivande medan Gilbert håller tillbaka något. Gilbert och Linn är på stranden tillsammans med Charles. Den senare har berättat för Gilbert att Linn bara verkar ha ögon för Gilbert – han har varit svartsjuk i onödan. Linn har precis klättrat på den höga klätterräcken som är upprest på stranden, nu är hon redo för nästa äventyr:

Precis då kommer något som ser ut som en fallskärm med plats för två personer inseglande och landar på stranden.
”Det där har jag alltid velat testa!”
Gilbert ryser.
”Testa du. Jag trivs bäst på marken.”
Gilbert och Charles följer med Linn till den avspärrade biten av stranden där drakflyget landar och lyfter.
”Vill inte du testa då?” frågar Linn Charles.
”Njæ. Jag stannar nog här och håller Gilbert sällskap...”
”Fegisar”, säger Linn och sätter sig framför instruktören.
Gilbert och Charles tittar på när de fäster en lång lina mellan draken och en liten lastbil, och sedan bär det av. Den första biten får Linn springa, men när lastbilen får upp fart får draken vind under vingarna och Linn seglar iväg över byn.
Gilbert ryser igen.
”En ganska äventyrlig tjej”, konstaterar Charles.
(*Testamentet* s. 170 – 171)

Avsnittet är utmanande då kvinnan traditionellt sett betraktas som den passiva som beundrande tittar på när den aktive mannen uträttar olika stordåd. Här är det istället de unga killarna som tar den passiva rollen, Charles beundrande och Gilbert nervöst:

Då seglar Linn in över stranden och landar framför dem.
”Det var urhäftigt”, säger hon.
”Bra”, säger Gilbert. ”Är det nåt mer du vill pröva på, typ fallskärmshoppning eller kanske en snabbtur till månen? Eller kan vi sätta oss ner och titta på havet ett tag?”
(*Testamentet* s. 172)

Gänget, som går under namnet Dalslandsdeckarna, i *Drakringen* har förutom de tre blonda bröderna Aron, Henke och Leo, en tuff medlem som kallas Myggan. Myggans schäfer Rambo tillhör också gänget. Fyra barn och en kelsjuk vakthund precis som föregångaren Fem-gänget. Nikolajeva (2004) menar att det finns många fördelar med att använda sig av en grupp barn som kollektiv huvudperson. Finns det ett par bestående av en flicka och en pojke kan läsare av båda könen hitta ett identifieringsobjekt till viss grad, men när det finns ett gäng av barn av

båda könen ökar möjligheten till identifikation. Detta för att den unga läsaren, förutom att identifiera sig med det ena eller andra könet, dessutom erbjuds identifieringsobjekt i olika åldrar och med olika temperament. Myggans smeknamn får väl anses vara könsneutralt. Myggan är en kombinerad pojkflicka och asfaltsblomma som flyttar hem till sin älskade gammelmorfar Fritjof i Frändefors när föräldrarna har sina perioder. Perioder då de dricker och bråkar mer än vanligt. Hon är den enda huvudkaraktär som har oordnade hemförhållande. Myggan har långt, mörkt trassligt hår och trasiga jeans. Hon cyklar på gammelmorfars rostiga gamla herrcykel och kan slå vem som helst i dataspel. Lillebror Leo spelar dataspel med Myggan när hans bröder Henke och Aron dyker upp:

Dörren rycks upp och in kikar Henke och Aron. Båda hajar till av förvåning när de får syn på Myggan.

”Vad gör *du* här?” frågar Henke.

”Spöar Leo i dataspel”, svarar Myggan och fnissar.

”Du har bara haft tur”, muttrar Leo. ”Grym tur.”

Aron blir så glad över att se Myggan att han inte får fram ett ord. Inte förrän nu när hon plötsligt står framför honom, inser han hur mycket han saknat henne. Ändå är det bara tre veckor sedan äventyret i Ed.

”Bor du hos Fritjof?” får han fram till slut. ”Är det dags igen?”

Myggan brukar bo hos sin gammelmorfar när det blir för jobbigt hemma. Efter det som hände i Ed, lovade hennes mamma och pappa dyrt och heligt att skärpa sig. De skulle sluta dricka sprit och bråka. Det var ett löfte som ingen trodde på. Allra minst Myggan, som är van vid att hennes föräldrar bryter sina löften. Fast hoppades gjorde hon, det vet Aron. Han tycker så synd om henne att det gör ont i magen.

(*Drakringen* s. 24 – 25)

Aron är äldst, längst och starkast av bröderna. Han är storebror ut i fingerspetsarna och betar sig många gånger mer som en man än den pojke han faktiskt är. Han är smart, handlingskraftig och mycket modig. Det är Aron som vågar smyga sig in i den misstänkta tjuvens bostad för att leta bevis. Därinne blir han upptäckt:

Han hinner inte reagera förrän någonting stort och tungt landar i hans huvud. En fruktansvärd smärta skenar igenom kroppen och sedan blir allt svart. /.../ Armar och ben är bundna, och han har tejp över munnen. Inte undra på att han knappt får luft. Paniken får honom att svettas och frysa på samma gång. Han vill gråta, men det kommer inga tårar.

”Ta det lugnt”, förmanar han sig själv. ”Ska du klara det här måste du tänka klart.”

(*Drakringen* s. 80 – 81)

Aron är kär i Myggan och mycket medveten om hur hon ser på honom. Han vill inte skämma ut sig inför henne – inte ens när Henke provocerar honom. Henke är mellanbror och beskrivs som en lat, envis och blyg besserwisser som ständigt försöker mäta sig med storebror Aron. Henke har lurat iväg resten av gänget på ett ärende och känner sig överlägset smart. De jobbar och han kan ta det lugnt:

I väntan på att de andra ska dyka upp, passar Henke på att spela det nya dataspel som snåljäpen Aron vägrar att låna ut. Inte speciellt smart, det heller.

Men tiden flyger iväg och plötsligt är det ingen smart idé längre. Med ett brak välter Aron omkull både honom och stolen.

”Vad gör *du*?” vrålar Henke.

”Vad gör *du*?” vrålar Aron tillbaka. ”Det där är *mitt* spel! Och jag har sagt åt dig att låta bli det.

”Jag trodde inte att du skulle komma tillbaka så snabbt”, försöker Henke förklara.

”Jättelistigt”, väser Aron. ”Skicka ut oss andra att jobba, medan du sitter här och har kul. Med *mitt* spel!”

Han slänger sig över Henke och båda rullar runt på golvet. Aron är längre och starkare, men Henke är smidigare och envisare. Det är upplagt för en jämn och hård kamp, men så blir det inte.

”Vad fåniga ni är”, säger Myggan bara.

Det är effektivare än att hålla en hink med iskallt vatten över dem. Aron släpper genast taget om Henke. Visst är han väldigt sugen på att brotta ner Henke, men inte tillräckligt sugen för att riskera att Myggan tycker att han är löjlig.

(*Drakringen* s. 51 – 52)

Den yngste brodern Leo är åtta år och väntar spánt på nioårsdagen. För att ingen ska glömma bort att köpa present påminner han dem alla otaliga gånger varje dag. Han är envis och sprallig och vill vara medelpunkten i familjen och i gänget. Han är även en dålig förlorare och kan tjura en lång stund om någon till exempel slår honom i dataspel. Pojkarnas mamma är väldigt överbeskyddande, särskilt mot minstingen Leo, vilket gör honom dödligt generad. Leo har varit ensam hemma ungefär samtidigt som deras grannar har blivit utsatta för inbrott:

Mamma ser förskräckt ut.

”Inbrott mitt på dagen, och här ute på landet till på köp...”

Hon avbryter sig mitt i meningen och slår plötsligt armarna runt Leo.

”Men då kanske det hände när du var ensam hemma”, kvider hon. ”Tänk om inbrottstjuvarna hade kommit hit också!”

Leo kämpar vilt för att göra sig fri från mammas omfamning. Han har ingenting emot en försynt godnatt-kram på kvällen. Men att bli kramad när det står en massa folk runt omkring, är en helt annan sak.

”Lägg av!” fräser han. ”Jag är faktiskt ingen bebis!”

(*Drakringen* s. 33 – 34)

Leo beskrivs som en typisk lillebror. Han vill vara stor, lika stor som sina bröder. Samtidigt utnyttjar han ofta sin låga ålder för att charma till sig fördelar från mamman.

I boken *Fem går i fällan* handlar om syskonen Julian, Dick och Anne och deras kusin, pojkflickan George och hennes hund Tim. Äldst i syskonskaran är Julian och han axlar rollen som ansvarsfull storebror med stort allvar. Barnen är ensamma i Georges hus, förutom hushållerskan Johanna. Därför är det Julian som tar ledningen. Han är den som går runt och låser dörrar och haspar fönster på kvällarna. Trots det får de besök av en inbrottstjuv som gör ett misslyckat första försök att ta sig in i huset:

De gick och la sig igen. Julian låg vaken en lång stund. Fast han sagt åt de andra att inte vara rädda var han rädd själv. Att klättra upp till sovrumsfönstret var väldigt djävt. Inbrottstjuven hade tydligen bestämt sig för att komma in till varje pris.

Johanna sov medan allt detta pågick. Julian ville inte väcka henne.

”Nej”, sa han. ”Vi säger ingenting till henne.”

(*Fem går i fällan* s. 34)

På alla möjliga sätt beskrivs Julian med traditionella manliga egenskaper. Han biter ihop, behärskar sig, tänker logiskt och klart. När George och Tim kidnappas får gänget ett utpressningsbrev: Flickan och hunden mot en värdefull anteckningsbok. Anne, syskonskarans yngsta medlem, är kvinnligheten personifierad och reagerar annorlunda än Julian:

När Anne hörde innehållet i brevet brast hon i gråt och kastade sig i famnen på Julian.

”Julian! Då kom George inte tillbaka med Tim i går kväll! Det var då dom tog fast henne – och Tim med. Varför började vi inte leta efter dom genast?”

Julian var vit i ansiktet och såg förgrymmad ut. Han tänkte skarpt.

(*Fem går i fällan* s. 70)

Julian och Anne kan sägas vara varandras motpoler. Där den förre är ytterst maskulin är den senare istället ytterst feminin. Nikolajeva (2004) menar att en flicka och en pojke kontrasteras mot varandra genom att författaren understryker könsrollerna, vilket skapar spänningar mellan karaktärerna. Anne är lillasyster, den enda flickan i familjen. Hon är huslig, hjälpsam, lättskrämd, ängslig och betar sig ofta som en mamma kan tänkas göra i relation till de andra. När Femgänget ska gå ner till stranden säger Anne:

”Bäst vi har skjortor och shorts över baddräkterna så vi inte bränner oss i solen.”
(*Fem går i fällan* s. 21)

Mellanbrodern Dick är precis som Julian en pojke ut i fingerspetsarna. Han är lika modig, lika snabb att åta sig farliga uppdrag och lika snäll. Han älskar att läsa äventyrsböcker och sitter ofta med näsan begravd i en bok när de andra leker. Dick och Julian försöker båda att värna lilla skyddslösa Anne. I jakten på bovarna som kidnappat George och Tim går de tre vilse i skogen:

”Vi kanske kommer längre och längre in i skogen”, sa Anne och svalde ängsligt. ”Den tar aldrig slut.”

”Nån gång måste vi komma ut på andra sidan”, sa Julian och la armen om axlarna på henne.

Men han sa inte att man aldrig kan gå rakt igenom en skog. Man måste gå runt bergknallar och busksnår, gå tillbaka ibland, när man kommer till ställen där man inte kommer fram. Eller gå åt höger eller vänster när skogen är för tät. Rakt fram kan man aldrig gå.

Vi kan gå runt i cirklar, precis som folk som går vilse i öknen, tänkte han. Han var väldigt arg på sig själv för att han vikit av från stigen.

De fortsatte att gå i ett par timmar. Anne snubblade och föll plötsligt.

”Jag orkar inte gå längre”, snyftade hon. ”Jag måste få vila.”

Dick kikade på klockan och visslade till. Vart hade tiden tagit vägen? Klockan var snart tre. Han satte sig bredvid Anne och höll om henne.

”Vi behöver lite mat”, sa han. ”Vi har inte ätit sen i morse.”

Anne sa att hon inte var hungrig, men när hon kände lukten av Johannas smörgåsar ångrade hon sig. /.../ Anne somnade så fort hon hade ätit. Pojkarna satt och viskade för att inte väcka henne.

/.../ När det blev mörkt visste de fortfarande inte var de var. Det blev mörkt tidigt i den täta skogen. De var hesa av allt skrikande också. Tyst plockar de ormbunkar i en glänta och la dem under en skyddande buske.

”Tur att det är varmt”, sa Dick och försökte låta glad. ”Imorgon känns det bättre, ska ni se. Kryp ihop bredvid mig Anne, så du håller dig varm, så där! Och Julian kan ligga på andra sidan om dig. Vilket äventyr vi råkat ut för!”

”Jag gillar inte äventyr”, sa Anne innan hon somnade igen.

(*Fem går i fällan* s. 117 – 119)

Men om de tre syskonen Julian, Dick och Anna bekräftar traditionella könsmönster så finns det en annan medlem i Fem-gänget som inte gör det. Den huvudkaraktär som utmanar den stereotypa kvinnorollen mer än någon annan, i alla åtta böcker sammantaget, är syskonens kusin. Georgina är flickan som vill vara pojke och därför kallar sig George. Kåreland (2005) påpekar att när flickor uppträder genusöverskridande möts de av viss acceptans, medan pojkar har problem att göra samma sak. Då det manliga uppfattas som överlägset det kvinnliga kan det hos många finnas en förståelse för pojkflickan som på sätt och vis vill tillhöra den ”bättre” halvan av befolkningen. George har kort, lockigt hår och går i pojkkläder, vilket leder till att många till Georges förtjusning tror att hon är en pojke. Hon har ett häftigt humör och ger sig gärna in i slagsmål. Nu vill det sig inte bättre än att George träffar en annan flicka i det här äventyret som är av precis samma skrot och korn. Den nya flickans första möte med gänget blir dramatiskt. Barnen är nere på stranden och har ägnat en lång stund åt att gräva var sin

grop i sanden. Då ser de en man och en pojke närma sig. Lätt irriterade över främlingarnas närvaro går de och badar:

När de kom tillbaka var pojken kvar. Han hade krupit ner i Georges grop.
”Stick”, sa George surt. ”Det är min grop.”
”Det var då det”, sa pojken. ”Jag hittade den, så nu är den min.”
George böjde sig ner och drog bort pojken. Han kom på benen i ett nafs och knöt nävarna. George knöt också nävarna.
Dick kom springande.
”Jag ska hjälpa dig”, sa han. ”Försvinn härifrån!” ropade han åt pojken.
Pojken slog till med sin högra knytnäve och träffade Dick på käken. Dick såg häpen ut. Han måttade ett slag, så att den främmande pojken flög iväg.
”Fegis!” sa han och tog sig åt hakan. ”Det är fejt att slå den som är mindre. Jag kan slåss med den andre killen men inte med dig.”
”Det är en tjej”, sa Dick. Det är inte rättvist.”
”Jaså!” sa pojken och knöt nävarna igen. ”Jag är också tjej, så jag kan visst slåss med henne.”
George och den främmande flickan glodde ilsket på varandra med knutna nävar. De liknade varandra på pricken. Likadant klädda, lika fräkniga och lika ilskna.
(*Fem går i fällan* s. 23 – 24)

Flickan kallas Joe och George avskyr till en början åsynen av henne. Detta förändras, om än bara i det här äventyret, när Joe är modig nog att klättra upp för klättrväxten som slingrar sig runt det torn där George sitter fångad och befriar henne. George har blivit kidnappad och hålls inspärrad av ett ruskigt gäng bovar där Joes pappa ingår. George avsky vänds till beundran:

”Jag tar tillbaka alla dumma saker jag har sagt om dig. Du är lika bra som nån kille.”
Det var det största beröm George kunde ge någon.
(*Fem går i fällan* s. 177)

Den nya vännen Joe kallas i äldre upplagor av böckerna för Jo. I den här boken är Joe och hennes pappa kringresande akrobater som uppträder på marknader. I en upplaga från 1958 av boken *Fem befriar en fånge* är Joe åter med i handlingen:

Timmy dök upp, fortfarande med svansen mellan benen. George klappade honom och det gjorde Jo också. Han slickade dem båda två i tur och ordning. George försökte dra honom bort från Jo. Hon tyckte inte om att hunden visade sin tillgivenhet för den lilla zigenarflickan.
(*Fem befriar en fånge* s. 83)

Här är Joe (eller Jo) zigenarflicka. Det är inte omöjligt att Joe beskrivs som zigenarflicka även i äldre upplagor av den bok som ingår i vår undersökning. Kan det vara så att det ordet har redigerats bort i nyare upplagor då det i våra dagar inte anses som korrekt att beskriva zigenare som tjuvaktiga? Det skulle vara diskriminering av folkgrupp och skulle strida mot skolans värdegrund som betonar människors lika värde.

Den femte och siste medlemmen i Fem-gänget är Georges hund Tim. Hunden älskar George över allt annat och skyddar många gånger både henne och kusinerna ifrån fara. För gänget är han en gullig, kramgo maskot, men för ruskiga bovar kan han vara en farlig best om de hotar hans skyddslingar.

Pella i *Den hemliga koden* är ensam huvudkaraktär, men hon har god hjälp av sina vänner tvillingarna Tyra och Siri när hon löser mysteriet, därav samlingsnamnet *Tre Tjejer* på bokserien. Pella köper en begagnad bok för tio kronor på loppmarknaden utanför Mariakyrkan till sin pappa. Med sig har hon tvillingarna. En förbipasserande man ser Pellas nyinköp och

ber att få titta i boken. I marginalen på flera sidor står någon form av kod. Mannen slår igen boken och erbjuder henne femhundra kronor för den. När Pella vägrar blir mannen upprörd och flickorna hotar att busa den lånade bulldoggen Rosemarie på honom. Mannen sticker till dem sitt visitkort och försvinner snabbt. Axel Swedenstam, Swedenstam Import AB, står det på visitkortet. Dagen därpå är det någon som bryter sig in hos Pella och vänder upp och ned på huset utan att stjäla något. Boken har tvillingarna lånat. Siri tycker, till Pellas förtret, att det är spännande att det äntligen händer något igen. Bergis är det gubben som ville köpa boken av Pella, menar Siri. Skoldagen är precis slut:

På sätt och vis är det skönt att vara kvar i skolan. Jag vill inte vara hemma utan mamma, inte när någon kunde bryta sig in när som helst. Och nu ville jag inte längre ha sällskap av Tyra och Siri. Jag hade gärna varit med Tyra men inte med Siri. För henne var det en lek. Mamma och jag hade haft inbrott, hon tyckte att det var spännande.

Fast det gick inte att bara vara med Tyra för Siri hängde alltid på. När fröken lät oss gå undrade Siri vart jag skulle ta vägen.

”Till mammas jobb”, sa jag.

”Det kan du väl inte?” sa hon.

”Klart jag kan”, sa jag.

”Så du kan bara klampa in där? Stå och hänga med henne vid operationsbordet?”

Det kunde jag naturligtvis inte. Men jag kunde säga hej och vänta i personalrummet tills hon var klar.

”Jag tänker inte vara hemma själv”, sa jag.

”Ingen fara”, sa Siri, ”vi håller dig sällskap”.

”Jag vill till mamma”, sa jag och gick bort till busshållplatsen.

Tvillingarna följde efter.

”Du kan väl ringa när du kommer hem”, sa Tyra.

”Mm”, sa jag och klev på bussen.

(Den hemliga koden s. 49 – 50)

När Pella har träffat sin mamma känns allt mycket bättre. Då föräldrarna är skilda, bor Pella ensam med mamman. Det verkar finnas ett fint och innerligt samförstånd mellan dem, men mammans arbete tar mycket av hennes tid och uppmärksamhet. Nikolajeva (2004) menar att det på något sätt utsatta eller övergivna barnet är den mest typiska huvudpersonen i barnlitteratur, där en form av utsattheten kan vara att föräldrarna är borta på jobbet under långa tider. Mamman menar att nu när tjuvarna vet att de inte finns något värdefullt att stjäla hos dem så kommer de knappast tillbaka. Tröstad av detta lämnar Pella sjukhuset då mamman har patienter som väntar. Under tiden har tvillingarna råkat i klistret:

Jag satte på telefonen. Den pep till med en gång. Det var ett sms som berättade att jag hade två nya röstmeddelanden. Jag ringde röstbrevlådan.

”Det är jag”, sa Tyras röst. ”Siri är på väg till gubben.”

Sen kom nästa meddelande. Tyra igen:

”Jag står utanför gubbens hus. Siri är därinne, hon svarar inte i telefon. Snälla, ring så fort du hör det här!”

Jag slog numret, Tyra svarade efter första signalen. Hon lät hysterisk.

”Du måste komma, Siri har varit där väldigt länge. Jag vet inte vad han gör med henne, och jag vågar inte gå upp själv. Ska jag ringa polisen?”

”Jag kommer”, sa jag.

Jag hoppade på en blå stadsbuss och var så stressad att jag inte satte mig ner, trots att det var massor av platser lediga. Typiskt Siri, typiskt oförsiktiga galna Siri att bara klampa rakt in hos en människa som förmodligen hade brutit sig in i mitt hus och var beredd att göra vad som helst för att komma åt min bok.

Jag sprang upp för backen till huset där Axel bodde. Tyra satt ihopkrupen bakom muren för att inte synas. Hon vinkade åt mig att komma.

”Har du sett nåt?” sa jag och satte mig på knä bredvid henne. ”Är hon kvar?” /.../

I samma ögonblick hörde vi någon banka mot ett fönster. När vi tittade upp såg i Siri vinka åt oss. Gubben, Axel, dök upp bakom ryggen på henne. Vi kastade oss ner bakom muren för att inte synas och Tyra slog 112 på sin mobil.

”Kom igen, svara nu. Fort, fort, fort”, sa Tyra medan signalerna gick fram.

Jag hörde ett fönster öppnas och tänkte att nu kastar Siri sig ut för att undkomma gubben och så dör hon när hon landar.

”Pella! Tyra!” ropade Siri. ”Kom upp. Axel bjuder på te.”

(*Den hemliga koden* s. 54 – 56)

Pellas två vänner är mycket olika varandra – trots att de är enäggstvillingar. Tyra är mjuk, blyg, försiktig och något tillbakadragen bland okända. Siri är tuff, framåt, gåpåig, hämningslös och totalt oförsiktig både med folk hon känner och inte känner. Enligt Nikolajeva (2004) är det ett klassiskt grepp inom barnlitteratur att utrusta vissa karaktärer med endast ett fåtal egenskaper, vilket ger platta karaktärer. Istället för att skapa runda, komplexa karaktärer, som riskerar att förvirra unga läsare, verkar många författare välja att försöka underlätta läsningen på det här sättet.

Liksom Pella skiljer sig Lill-Kitty i *Detektivtävlingen* från de andra hjältarna då hon är ensam huvudperson. Hon har visserligen två väninnor, Bess och George, som förekommer flitigt i handlingen, men de bidrar inte på något sätt till att lösa mysteriet. En annan vän är Jason, som är klasskamrat till flickorna. Lill-Kitty är en smart och självständig helylletjej – och på sätt och vis utmanar hon den stereotypa kvinnorollen. Karaktären är dock tecknad på ett sätt som gör att man inte riktigt lär känna henne eller hennes vänner. Alla i klassen ska få en fribiljett till förhandsvisningen av en populär rymdfilm:

Eleverna ställde upp sig på led och tog emot var sin biobiljett på vägen ut ur klassrummet. På biljetterna, som hade lila kanter, stod filmens namn tryckt.

Vid elevskåpen stannade Kitty och Bess och väntade på skolkamraten och kompisen George Fayne. Sedan skyndade sig de tre flickorna ut genom trängseln i korridoren.

George hette egentligen Georgia. Hon och Bess var kusiner. Men de var väldigt olika till utseendet. George var lång med mörkt, lockigt hår medan Bess var kort och hade axellångt, blont hår. Kompisen Kitty var längre än Bess men kortare än George. Hon hade långt, rödblont hår. ”Åh, vad jag längtar till vi ska få se *Galaxernas krig 2*”, sa Bess. ”Jag önskar att det var söndag eftermiddag redan nu.”

”Jag med”, sa Kitty. ”Den första filmen var jättebra. Jag har sett den massor av gånger på video”.

”Det spelar ingen roll om den nya filmen bara är hälften så bra som den första”, sa George. Den är ändå sevärd. Och vi kommer att få se den en hel vecka före den riktiga premiären!”

(*Detektivtävlingen* s. 7 – 8)

Flickorna hinner knappt lämna skolgården innan de överraskas av ett häftigt skyfall. För att slippa bli genomvåta springer de in i en bokhandel som ligger intill skolan. Tyvärr har många andra, som retstickan och kompisen Jason, kommit på samma briljanta idé. Biljetterna har blivit blöta och Kitty tänker torka sin biljett i sin anteckningsbok. Kompisarna tycker det är en bra idé:

Kitty tog deras biobiljetter och stoppade in alla tre mellan några tomma blad i mitten av boken.

”Oj då”, sa Jason retsamt. ”Den berömda blå anteckningsboken. Som tillhör världens bästa detektiv”.

”Du är bara avundsjuk”, sa George. ”Jag slår vad om att du skulle vilja vara en lika duktig detektiv som Kitty”.

Kitty älskade att lösa mysterier. Och hon var bra på det också. Det var hennes pappa som hade gett henne den blå anteckningsboken, i den skrev hon ner ledtrådar och namnen på misstänkta.

”Jag skulle också kunna bli detektiv om jag ville”, sa Jason till George. ”I så fall skulle jag vara ännu duktigare än Kitty. Jason Hutchings – världens bästa detektiv!”

(*Detektivtävlingen* s. 14 – 15)

Jason vill gärna visa att han är bättre än Kitty och när Kittys blå anteckningsbok plötsligt försvinner ser han sin chans. Han utlyser en tävling mellan dem båda: Den som först löser mysteriet med den försvunna anteckningsboken är den bästa detektiven. Kan det vara en manlig drift att ständigt hävda sig och visa att man är störst, bäst och starkast?

6.2.5 Hur framställs sidokarakterer?

I de åtta barndekare som ingår i vår undersökning finns många olika sidofigurer. De kan vara allt från föräldrar till lärare, hantverkare, försäljare, turister, raggare, präster, bibliotekarier, gatuförsäljare och sist men inte minst poliser. För vad vore väl en dekare utan tacksamma poliser som kan häkta alla ruskiga bovar som hjältarna får fast? Nikolajeva (2004) menar att de olika sidokarakterernas funktion i berättelsen varierar beroende på genre och tid. För att ta lärare som exempel så är de, enligt Nikolajeva, ofta löjliga figurer i pojkböcker medan de är föremål för beundran i flickböcker. Den unga kvinnliga huvudpersonen ser ofta upp till sin lärare.

Föräldrar och mor- och farföräldrar har ingen framträdande roll i böckerna. De finns där men håller sig mest i bakgrunden. Då och då träder föräldrar tillfälligt fram ur skuggorna, antagligen för att författaren vill illustrera en poäng. Det kan vara för att läsaren ska förstå att hjältarna har varit i verklig fara, eller att de är mer eller mindre lämnade åt sitt öde när mamma jobbar. Nikolajeva (2004) menar att föräldrar och andra vuxna är oumbärliga i barnböcker då det inte är sannolikt att barn kan klara sig helt på egen hand. Föräldrar kan finnas med i bakgrunden endast för att visa att barnen *har* föräldrar.

Det finns många sidokarakterer som bekräftar traditionella könsroller genom sitt yrkesval. Det förekommer inte mindre än tre hushållerskor, en i *Fem går i fällan*, en i *Detektivtävlingen* och en i *Testamentet*. Alla är kvinnor. Det förekommer ett flertal poliser i böckerna. Alla utom en är män.

Stereotypen den ”korkade bimbon” förekommer i två av böckerna. Författarna skildrar dem utan spår av mildt överseende – att vara fixerad vid sitt yttre är en, i de flesta fall, övergående fas som många tonåringar går igenom. Pella i *Den hemliga koden* sitter på bussen med Siri och Tyra:

Framför oss på bussen satt en tonårstjej och borstade sitt hår. Hon samlade ihop det i en tajt hästsvans och speglade sig i bussfönstret. Hon spärrade upp ögonen och särade på läpparna i en jag-fattar-ingenting-min, det var hennes spegelgrimas. /.../ Jag fattar inte varför en del tjejer tror att det är sexigt att se dum ut. Vilken kille vill ha en tjej som ser ut som IQ badboll?
(*Den hemliga koden* s. 65)

I *Testamentet* tillbringar den unga flickan Nicole timmar framför badrumsspeglarna till Gilberts förtret. De två delar badrum på Vincents slott. Nicole framställs i det närmaste som en karikatyr med sina enorma bröst och djupa urringningar. Hon går långt i sina försök att förföra en av de manliga gästerna på slottet. Hon springer omkring i genomskinligt nattlinne, ler förföriskt, fladdrar med långa ögonfransar och klänger ogenerat på honom. Gilbert och Linn är i hallen då Gilbert känner att han måste på toaletten. Precis som han var rädd för står Nicole framför badrumsspeglarna med olåst dörr:

Framför spegeln står den uringade tjejen och målar ytterligare ett lager mascara på de redan nersmetade ögonfransarna. Hon har otroligt långa naglar som är tvärt avklippta längst ut och onaturligt vita under. Dessutom har hon ett rosa hjärta på varje nagel.
”Det kallas fransk manikyr”, säger Linn. ”Sådär som hon har naglarna.”
Den uringade släpper för en sekund blicken på sig själv i spegeln och tittar nedlåtande på dem.
”Du kan nog låna ett annat badrum”, säger Linn.
(*Testamentet* s. 32)

Både Gilbert och Linn har en föraktfull inställning mot Nicole. Det märks vid flera tillfällen att de tycker att hon är korkad, bland annat himlar Linn med ögonen när Nicole pratar.

I några av böckerna finner vi på skildringar av karaktärer som har annan nationell härkomst. Man kan tolka det som att författarna försöker spegla ett bredare sammansatt samhälle: I *Biblioteksmysteriet* har Lasse och Maja fått i uppdrag att bevaka biblioteket. Det gör de ifrån tredje våningen över Muhammed Karats guldaffär. Invandrare, egenföretagare och guld-försäljare. Hur kan det komma sig att Muhammed inte fick bli skollärare eller bibliotekarie istället? Kan det ha att göra med en utbredd uppfattning om att invandrare måste bli egenföretagare för att få jobb? I *Testamentet* ger Trenter i det närmaste en karikatyr över olika nationaliteter. Mannen från Skottland, Alistair McGregor, har kilt, skotskrutigt paraply och dricker äkta Skotsk whisky och äger ett slott i högländerna. De överviktiga amerikanska tvillingarna Ron och Don Chups slafsar i sig mängder av mat som de dränkt i ketchup. De smiter iväg och äter hamburgare så fort de får chansen. Den franska kvinnan Madame de la Choppe-de Montmorillon är elegant från topp till tå och har en pudel som matchar hennes persikofärgade dräkt. När hon får lera på de dyrbara skorna utanför Vincents slott får hon ett utbrott och far tillbaka till Paris. I *Falska ansikten* har Kajsa och Johan stor hjälp av den ständigt leende svarte gatuförsäljaren John. På omslaget är han avbildad med rastaflätor och iklädd brokiga, färggranna kläder. Han är i Spanien utan arbetstillstånd och fruktar därför polisen. Kajsa och Johan stöter på John efter Johans ofrivilliga dopp i hamnen:

”Men ursäkta”, avbröt Kajsa. ”Vi måste hitta restaurangen El Pescador. Vet du åt vilket håll den ligger?”
”Ditåt pekade John. ”Är era föräldrar där? Ska jag följa er?”
”Min mamma är där”, sa Johan. ”Och en polis som vi måste prata med. Det är bråttom.”
”En polis?” undrade John.
”Titta, där kommer de ju!” ropade Kajsa.
Rafael och Marie kom strosande på var sin sida om Gertrud med rullatorn.
”Okej, ha det så bra, då”, sa John och två sekunder senare var han uppslukad av skuggorna i närmaste gränd.
(*Falska ansikten* s. 52 – 53)

När John längre fram tycker att det börjar osa hett om öronen bestämmer han sig för att överge kuststaden. Han vågar inte söka uppehållstillstånd, övertygad som han är om att han omedelbart kommer skickas tillbaka till Afrika. Det är svårt att inte beklaga Johns beslut då han har en godhjärtad beskyddare i den lilla staden. Carmen, den lilla svartklädda kassörskan på konstmuseet har tagit John till sitt hjärta. Den medelålders kvinnan hyser uppenbarligen moderliga känslor för den ensamme unge flyktingen. Hon sticker ofta till honom pengar och räddar honom vid ett tillfälle ifrån polisen. Tyvärr blir berättelsens bov Berit vittne till detta, vilket hon använder som medel för att tvinga Carmen att smuggla ut den ihoprullade Picassomålningen i sin benprotes. Vägrar Carmen kommer Berit omedelbart informera polisen om var pojken befinner sig så att de kan skicka tillbaka honom till hans hemland.

Överlag finns det en fin förståelse genom hela boken för illegala invandrares svåra villkor som manar till eftertanke. John är ömsint skildrad av författaren.

Det är endast ett fåtal sidokarakterer som utmanar stereotypa könsroller: Den huslige mannen bryter med den traditionella mansrollen. I *Den försvunna silverskatten* bor Jonatan hos sin pappa, mamman nämns överhuvudtaget inte. Pappan drar sig varken för att pyssla med Halloweendekorationer eller för att bjuda på fest. Efter festen är det pappa som diskar, till detta är han förvisso tvungen då han är ensamstående, men när han gör det påminner han på illustrationen om en husmor från 1950-talet iförd ett förkläde av feminint snitt. Förklädet är knutet i midjan och underdelen ser ut som en klockad kjol på grund av den rikliga mängden veck i tyget (*Den försvunna silverskatten* s. 82). Axel, en av två medelålders bröder i *Den hemliga koden*, är ungar och pedant:

Axels hus var välstädat. Allt låg där det skulle, lika prydligt placerat som de långa hårstråna på hans kala hjässa
(*Den hemliga koden* s. 57).

Trots att hemmet glänsar ursäktar han sig flera gånger, beklagande röran. Den stereotype ungarbrukar knappast bry sig om dylika ting. Tvärtom, han tycks kunna leva helt nöjd bland pizzakartonger, disk i travar och kringströdda kläder. Har han mot förmodan någon krukväxt har den sedan länge dött av torka.

Det finns två kvinnor i böckerna som bryter mot traditionella könsroller genom sitt yrkesval: Professor Beatrice Holm i *Biblioteksmysteriet*, är en av Sveriges mest ansedda zoologer, och den pensionerade polisen Gertrud Karlsson i *Falska Ansikten*. De är båda feminina till det yttre och till uppförandet och bryter inte mot den kvinnliga könsrollen utöver yrkesvalet.

Ingen bryter mer mot den stereotypa bilden av maskulinitet än den öppet homosexuelle mannen som genom sin livsstil utmanar heteronormen. Christophe Lemaire i *Testamentet* är en gnällig, superallergisk bankman som tycker att kvinnor är besvärliga varelser. Han lider också av att vara tillfälligt separerad från sin älskare, Michele, som han ständigt pratar med på mobilen. Gilbert och Linn är uppe och snokar på slottets vind:

”Då så”, säger Linn. ”Sisten ner är en...”
En tiondels sekund senare har Gilbert trängt sig förbi henne och rusar i expressfart nerför den smala trappan. Han är nära att välta omkull nysmannen som står alldeles nedanför och pratar i sin mobil.
”Galning! Se dig för!” utbrister han. ”Nej Michele, jag pratar inte med dig, min älskling. Det var en ung man här som nästan sprang omkull mig. Ja, alltså en mycket ung man. Du behöver inte oroa dig...”
(*Testamentet* s. 38 – 39)

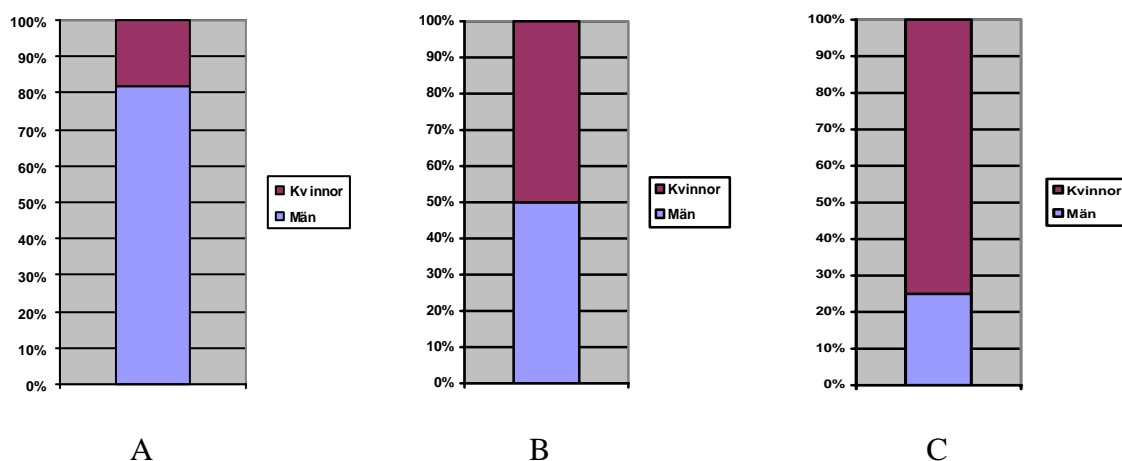
Trenter beskriver aldrig Christopes utseende. Hans kläder nämns aldrig och han förekommer inte på ett enda av de fotografier som finns i boken. Med tanke på hur grovt författaren har överdrivit nationella egenheter är det svårt att inte undra varför hon avstod från att göra en ännu grövre karikatyr av den homosexuelle mannen.

6.2.6 Hur framställs bovar?

Vad vore väl en deckare utan bovar? Om inga bovar fanns skulle inga brott begås och hjälten skulle aldrig få tillfälle att klara upp mysteriet. Valleby, Härslöv och Kirrin skulle ha varit

fridfulla platser som ingen människa kände till. Boven har en viktig roll att fylla, men vem är han eller hon?

I böckerna förekommer totalt sett tolv bovar, varav sex är kvinnor. De kvinnliga bovorna i böckerna bryter mot den traditionella bilden av kvinnan som moderlig, mjuk och godhjärtad. De manliga bovorna bekräftar den traditionella bilden av mannen som ibland kan vara farlig och våldsbenägen till skillnad från kvinnan. De kvinnliga bovorna är lika många som de manliga, 50 %, i samtliga åtta böcker. Fyra av de sex manliga bovorna hittas i *Fem går i fällan* från 1950. I de sex nyare deckarna från 2006 – 2007 är det bara två som har manliga bovar: prästen i *Biblioteksmysteriet* och den unge äkta mannen Boiter som begår brott tillsammans med sin hustru i *Testamentet*. De kvinnliga bovorna är i de nyare böckerna betydligt fler än de manliga, hela 75 %. Det kan förefalla vara ett högt antal kvinnliga litterära bovar procentuellt sett om man jämför med statistik över antalet kvinnor dömda för brott i verklighetens Sverige. 82 % av alla dömda brottslingar i Sverige år 2006 var män, endast 18 % kvinnor (Brottsförebyggande rådet [Brå], 2008):

Figur 2. Kön fördelning avseende dömda för brott i Sverige 2006 (A) jämfört med antalet kriminella i samtliga åtta böcker (B) och de kriminella i de sex nyaste böckerna skrivna mellan 2006 – 2007 (C).

Antalet litterära kvinnliga bovar kontra manliga överstiger med andra ord vida verklighetens. Frågan är om det generellt sett förekommer fler kvinnliga än manliga bovar i populära barndeckare, eller om det är slumpen som har sitt finger med i spelet? Åtta böcker är givetvis ett mycket begränsat antal och det är därför kanske svårt att påstå att kvinnliga litterära bovar är på frammarsch. Trots det kan man misstänka att det är ett medvetet grepp från författarnas sida efter decennier med nästan uteslutande manliga bovar inom barndeckare (Fredriksson och Fredriksson, 2004).

Utav de sex kvinnliga bovorna är endast hälften vid sina sunda vätskor – övriga tre är mentalt sjuka, rent ut sagt komplett galna. Endast en av de sex manliga bovorna visar tecken på mental ohälsa. En annan manlig bov är vimsig och förvirrad. En intressant fråga att ställa sig är varför så många som hälften av de kvinnliga bovorna är galna? Kan det vara ett olyckligt sammanträffande eller ligger orsaken betydligt djupare än så? Är det så hotfullt när kvinnan som traditionellt ses som öm, vårdande och moderlig begår ett brott, särskilt mot barn, att hon måste vara sinnessjuk? Två av de galna kvinnliga bovorna i *Drakringen* och *Den hemliga*

koden har flera likheter sinsemellan. De är båda unga och attraktiva och duperar omgivningen totalt med sin charmiga framtoning innan de avslöjar sig på slutet:

Hon har långt ljust hår och ett glittrigt hårspänne i luggen. Ögonen är fulla av skratt och tänderna nästan självlysande vita.

(*Drakringen* s. 7)

”Nej men gud vilken söt hund, en bulldog. Jag älskar bulldoggar. Vad heter den?”

”Rosemarie”

Kvinnan böjde sig ner och började gulla med henne. Rosemarie blev som tokig och började slicka kvinnan i ansiktet.

(*Den hemliga koden* s. 15)

Under en tilltalande yta döljer sig emellertid en mycket störd person med tydliga psykopatiska drag. Ingen av dem drar sig för regelrätt mord. Då gänget, som kallas Dalslandsdeckarna, i *Drakringen* börjar misstänka att den kvinnliga boven Linda kan ligga bakom de stölder som drabbat flera hem runt om i Frändefors bestämmer de sig för att låta en av bröderna smyga in i hennes lägenhet. Aron tar sig in via altanen när hon duschar. Han får ett slag i huvudet och allt blir svart. Några timmar senare befinner han sig, bakbunden och med munkavle, i en hoprullad matta inne i skogen. Lillebror Henke ligger gömd i baksätet utan att Linda har upptäckt honom. Linda har just baxat mattan ur Jaguarens bagage:

När mattan dunsar i marken hörs ett svagt kvidande inifrån den. /.../ Det fortsätter att gnälla inifrån mattan.

”Tyst med dig!” väser Linda.

Hon tar fram en spade och börjar gräva ett hål i marken. Henke hackar tänder av både rädsla och ilska. Det är ingen tvekan om att Linda tänker slänga ner mattan med Aron i hålet.

(*Drakringen* s. 105)

Nu kan lillebror Henke inte hålla sig längre. Han rusar fram och slår ned Linda med ett paraply så hon tappar balansen. En vild brottningsmatch utbryter. Linda, som är större och starkare, får snart ner Henke på marken:

Linda trycker ner honom på rygg och placerar sig själv på hans mage. Hans armar klämmer hon fast under sina knän. Triumferande stirrar hon ner på honom. Håret är trassligt, ansiktet smutsigt av lera och ögonen glimmar farligt. Hon andas flämtande efter brottningsmatchen, och pannan är blank av svett.

”Så här går det för dumma ungar som lägger sig i”, säger hon lent.

Långsamt låter hon sina händer glida uppåt. Henke känner hur hennes jordiga fingrar klämmer åt runt hans hals.

”Du borde ha stannat hemma och spelat dataspel”, säger Linda, med samma skrämmande, lena röst. ”Det hade varit *mycket* nyttigare för dig.”

Henke kämpar för att få luft. Han sparkar vilt med benen och vrider sig som en mask men Linda släpper inte taget. Istället klämmer hennes fingrar ännu hårdare om halsen.

(*Drakringen* s. 108 – 109)

Linda uppvisar flera psykopatiska drag. Hon har en uppblåst självbild och saknar helt empati liksom den kvinnliga boven i *Den hemliga koden*. Pella, hennes två kompisar Tyra och Siri har tillsammans med de två medelålders bröderna Swedenstam lyckats tyda en hemlig kod klottrad i två böcker. Koden leder till en skatt som brödernas far har gömt. Skatten består av två guldtackor. Gänget har tagit in de uppgrävda guldtackorna från trädgården till källaren i föräldrahemmet då boven dyker upp med en pistol. Under vapenhot tvingas Pella binda sina fyra vänner och blir sedan bunden själv. Alla förses med munkavle.

”Nu ska vi se till att få det lite ljus och fint här så ni slipper sitta i mörkret.”

Hon drog ut hushållspappret från rullen och samlade ihop det i en boll som hon la i nederkanten av vedhögen. Hon öppnade flaskan och hällde vätskan över veden. En frän doft av lacknafta spred sig i rummet. Hon plattade till lite av pappret, placerade försiktigt ljusstumpen ovanpå och tog fram en ask tändstickor. Hon tittade på oss och skakade asken förföriskt i luften. Hon tog fram en tändsticka och tände försiktigt stearinstumpen.

Vi förstod alla vad som väntade. När ljuset brunnit ner skulle pappret ta eld och antända vedhögen. Inom en timme skulle vi vara innebrända.

”Oj”, sa hon teatraliskt och höll handen för munnen. ”Jag höll alldeles på att glömma...”

Hon gick bort till byrån och lyfte ner guldtackorna i varsin hink.

”Jaha”, sa hon. ”Då var det väl inte så mycket mer.”

Hon tog hinkarna och gick mot dörren. Hon vände sig om en sista gång.

”Men då får ni ha det så bra allihop. Pussi pussi.”

Hon släckte taklampan, gick ut och låste dörren.

(*Den hemliga koden* s. 109 – 110)

De två sinnessjuka kvinnorna drar sig inte för att försöka döda barn, och ibland vuxna, med utstuderad grymhet. Att bli levande begravd, strypt eller innebränd torde inte vara det bland de mest behagliga sätten att lämna det här jordelivet.

Den tredje galna kvinnliga boven bleknar något i jämförelse med de två andra. Turistguiden Berit är en till synes proper kvinna i strikta dräkter med ett brinnande intresse för konst. Trots att Berit gör tappra försök att verka normal så rämnar masken lite för var gång hon figurerar i handlingen ända från första kapitlet. Hon klarar inte av att dölja sin avsky för korkade turister som inte uppskattar sann konst – sådana turister som uppsöker konstmuseum och bockar av till exempel Picasso på en inre att-göra-lista. Hon avslöjar sin störda personlighet genom tvära humörkast, brinnande ögon, gäll röst och salivsprutande snäsningar och väsningar varvat med flickaktigt fnitter, inställsamhet och spelad medkänsla. Kajsa och Johan slår sig ned för att pröva en spansk specialitet, munkar doppade i rykande het choklad, på det lilla caféet vid torget. De upptäcker Berit som sitter på restaurangen mittemot caféet:

Precis när Kajsa skulle stoppa den sista biten i munnen hördes en arg röst från restaurangen. Hon vred på huvudet. Kyparen stod vid Berits bord med en rykande kopp i handen. Berit hade rest sig upp och höll tidningen hårt hopknycklad i ena handen. Med den andra gjorde hon ilska gester, och när kyparen försökte ställa ner koppen på hennes bord viftade hon argt ifrån sig så att han tappade den. Det skvätte högt när den krossades mot stenläggningen vid deras fötter. Kyparen backade och slog ut med händerna. De övriga restauranggästerna betraktade uppträdet. Kajsa såg hur Berit grep efter något på bordet. En gaffel. Hon höll upp den mot kyparen. Ett ögonblick såg det ut som om hon tänkte sticka honom med den, sedan slängde hon den ifrån sig och stormade iväg från uteserveringen. /.../

”Hon verkar ju helt rubbad”, sa Johan.

(*Falska ansikten* s. 99 – 100)

Berit har genom utpressning tvingat konstmuseets kassörska Carmen att stjäla en tavla av Picasso. Carmen gömmer den ihoprullade tavlan i sin benprotes och gömmer den sedan i kyrkan som ligger vid samma torg. Genom olika omständigheter får Kajsa och Johan veta att tavlan finns i kyrkan. De gömmer sig bland bänkarna för att avslöja tjuven som kommer smygande i nattens mörker för att hämta tavlan. Det är Berit. Hon försvinner snabbt från platsen i sin bil. Johan springer för att larma polisen medan Kajsa tar upp jakten efter Berits bil genom att lifta med konstnären Laura som råkar befinna sig utanför kyrkan med sin vespa. Berit kör som en galning uppför de slingrande hårnålskurvorna i bergsmassivet som skärmar av den lilla kuststaden från övriga Spanien. De är strax bakom Berit när de får sladd på vespan. Berit stannar bilen och skyndar för att undsätta flickorna. När hon förstår att hon är

avslöjad, tvingar Berit emellertid med sig Kajsa i sin bil och lämnar Laura skadad och blödande i väggen. Skrytsamt avslöjar Berit hur stölden gick till:

”Jag hade räknat ut allt. Sedan skulle den vara min. Tavlan skulle äntligen komma hem! En sådan skatt förtjänar att verkligen uppskattas! Vet du hur många turister jag har vallat genom det där museet? Vet du hur många som ler i smyg åt Picassos verk, som kallar honom målarkludd? Och sedan åker de ändå hem och skryter om att de har sett en äkta Picasso! De är så falska, så falska. Min kärlek är äkta!”

Berit var galen, tänkte Kajsa, komplett galen. /.../

Nu kom bilen upp på motorvägen och Berit gasade så att hastighetsmätaren sköt upp till 160.

Kajsa bet sig i läppen.

”Vad tänker du göra med mig, egentligen?”

”Ingenting, hoppas jag”, sa Berit, ”om inte polisen försöker stoppa mig. Då får du bli min nyckel till friheten. Jag har ett plan som väntar på mig och som ska ta mig bort från det här gudsförgättna, torra, jävla landet till en framtid med Pablo.”

”Pablo?” undrade Kajsa.

”Pablo Picasso”, log Berit.

(*Falsa ansikten* s. 149 – 151)

Berit är ingen mördare, med däremot bedragerska, utpressare, tjuv, kidnappare och mentalt rubbad. I *Fem går i fällan* finns en manlig bov som uppvisar vissa tecken på galenskap: Den långa, rödhåriga ligaledaren, en av de fyra manliga bovarna, som går under öknamnet Röda tornet:

Det var en jättelik karl med illrött hår. Till och med ögonbrynen var röda, och han hade ett tjockt rött skägg som nästan täckte munnen.

Julian såg honom i ögonen och vände genast bort blicken.

Han är galen, tänkte han.

(*Fem går i fällan* s. 138)

Röda Tornet och hans tre kumpaner har kidnappat George och hunden Tim som hålls lugn med sömnmedel. I utbyte mot de två vill ligan ha en anteckningsbok som tillhör Georges pappa vetenskapsmannen. Julian och Dick har fått upp ett spår och kommer för att befria de två tillsammans med pojkflickan Joe. Pojkflickan har varit delvis inblandad i kidnappningen då hennes far, Samuel, är en av Röda tornets underhuggare. Nu ångrar hon bittert sin delaktighet och gör allt för att rädda sina nya vänner. Hon klättrar uppför tornet där George sitter inlåst och befriar henne. Joe är mycket lik George till utseendet och därför stannar hon kvar i tornet för att lura bovarna. Hennes far känner emellertid igen sin dotter. Jack, en av bovarna, springer och berättar för Röda tornet att George är borta:

Röda tornet kom upprusande, två trappsteg i taget. Ögonen var som små ilskna springor. Det första han såg var Joe, och han trodde förstås att hon var George.

”Jaså, är hon inte här, va!” skrek han. ”Är du galen?”

”Nix”, sa Jack ilsket. ”Inte lika galen som du. Den här ungen är Samuels tös Joe, och inte den som vi kidnappade.”

Röda tornet stirrade på Jack, som om ögonen skulle tränga ur huvudet på honom. Han kunde inte se någon skillnad på Joe och George. Kort hår, fräknar och uppnäsa – han kunde inte tro att detta var Samuels dotter. Nej, han trodde att Jack och Samuel plötsligt hade bestämt sig för att lura honom av någon underlig anledning.

Men då la sig Joe i samtalet.

”Jag är Joe”, sa hon. ”Jag är inte Georgina. Hon är borta. Jag är bara Joe, och Samuel är min pappa. Kom du hit för att rädda mig, pappa?”

Samuel hade inte haft några sådana tankar. Han stirrade förvirrat på Joe.

Då förlorade Röda tornet fullkomligt humöret. Så fort han hörde Joes röst förstod han att hon inte var George. Han hade blivit lurad, och eftersom det var Samuels dotter måste det vara Samuel som hade lurat honom.

Han gick fram till Samuel och slog honom hårt.

”Har du lurat mig?” röt han.

Samuel flög tvärs över rummet av slaget.

(*Fem går i fällan* s. 170 – 171)

Röda tornet beskrivs i boken som en rik och slug galning med ett våldsamt temperament, som mot betalning låter underhuggare göra beställningsjobb. Röda tornet och hans tre kumpaner Samuel, Jack och Mark liknar på många sätt den typ av klassiska bovar som bland annat förekommer i *Mästerdetektiven Blomkvist* (1946) av Astrid Lindgren. Om Röda tornet är den rike och sluge så är hans tre kumpaner betydligt fattigare och trögare. Fredriksson och Fredriksson (2004) menar att det är ett klassiskt grepp i litteratur från den här tiden:

Brottslingarnas klasstillhörighet är klarare markerad och de flesta kommer från en lägre samhällsklass. Kommer de från en högre samhällsklass handlar det oftast om ledarna, medan de andra – ofta skildrade som grovhuggna och lindrigt begåvade – är deras hantlangare.

(s. 41)

Blyton ger ingen tydlig beskrivning av Röda tornets underhuggare Jack och Mark förutom att de är stora, grova och, enligt polisen, mycket farliga. Samuel är Joes pappa och han utnyttjar sin dotter som medhjälpare vid olika brott som till exempel nattliga inbrott. Det är Joe som kryper in i George hus på natten genom det lilla, lilla skafferifönstret som står på glänt. Sedan släpper hon in sin far genom att låsa upp ytterdörren på insidan. Efter avslutat jobb går fadern ut med bytet, Joe låser dörren från insidan och kryper ut genom skafferifönstret igen. Far och dotter kommer in i handlingen när Fem-gänget går för att bada i havet samma dag som syskonen anlant till Kirrin:

Då kom två människor gående längs stranden. Dick kikade på dem genom halvöppna ögon. En pojke och en vuxen man. Pojken hade smutsiga shorts och en lika smutsig tröja. Han var barfota. Mannen släpade med ena foten. Han hade glesa mustascher och skärskådade stranden uppifrån och ner. De gick just där havet slutade när det var flod och vattnet var som högst. Antagligen letade de efter saker som hade flutit iland med tidvattnet. Pojken bar en gammal ask, en blöt sko och lite drivved under armen.

(*Fem går i fällan* s. 22)

Samuel ger inte intryck av att hysa några faderliga känslor för sin unga dotter. Hon går i smutsiga kläder och har flera blåmärken på kroppen då hon ofta får stryk. Vid ett tillfälle försvinner Samuel iväg med deras husvagn och låter Jack ta hand om henne. Ta hand om betyder här att Jack utnyttjar Joes förmåga att ta sig in genom trånga utrymmen mot att Joe får några slantar till mat. Här märks spår av att Joe och, med all sannolikhet även fadern och hans kompis Jack, beskrevs som zigenare i gamla upplagor. Ovanstående citat får väl anses vara en ytterst gammaldags stereotypisk skildring av zigenare, eller romer som är den mer accepterade termen idag.

I *Biblioteksmysteriet* får läsaren stifta bekantskap med en något ovanlig bov som genom sitt yrkesval bekräftar sin könsroll samtidigt som han utmanar sin yrkesroll genom att stjäla. Värdefulla gamla böcker har stulits från Valleby's bibliotek dagarna före Kristi himmelfärds. Det visar sig snart att det är Valleby's egen präst som, i elfte timmen precis innan han pensioneras, har stulit de tre dyrbara böckerna. Prästen beskrivs som gammal, förvirrad och vimsig. Trots sitt förvirrade tillstånd är han slug nog att lura bibliotekarien. Prästen är en av

dem som besökt undervåningen på biblioteket, där de dyrbara böckerna förvaras, vid alla de tillfällen då en bok stulits. För att kunna smita förbi bibliotekarien med tjuvgodset gömt i en av de många fickorna på prästkappan så ringer han upp biblioteket från sin mobil och frågar med förstådd röst efter prästen. Bibliotekarien måste då lämna sin plats vid utgången för att lämna telefonen till prästen på undervåningen. Konstigt nog hittar hon aldrig honom. När Lasse, Maja och polismästaren förstått att prästen är boven skyndar de till kyrkan. Där har prästen hissat en flagga med texten ”Lycklig resa, Jesus!”. I kyrkan finner de snöre, sax och presentpapper. De hör en mumlande röst från kyrkotornet och smyger försiktigt upp för trapporna:

”Eftersom du ska flyga till himlen idag Jesus, tänkte jag att du kanske ville ha något att läsa på vägen. Det verkar ju vara förfärligt långt till himlen, så jag har skaffat lite böcker”. /.../
Polismästaren ler och försvinner smygande nerför tornets trappor.
Prästen går fram till de höga luckorna och fortsätter med hög röst:
”Så Jesus, om du nu kunde flyga förbi och hämta dina presenter”.
Prästen står en stund och väntar på någon form av svar. Lasse och Maja hoppas att polismästaren ska hinna ner i tid.
”Är du där lille Jesus?” frågar prästen.
”Du är snäll prästen”, hörs polismästarens röst ropa nerifrån gatan. ”Kasta nu ut dina presenter, så flyger jag förbi och tar dem.”
Prästen tvekar först, med kastar sedan ut de inslagna böckerna, en efter en, genom tornets lucka. Polismästaren fångar dem och smiter sedan runt kyrkans hörn. Prästen sjunker ner på knä igen.
”Tack ska du ha präst”, ropar polismästaren upp mot tornet. ”Du är en bra pojke. Men lova nu att aldrig mer stjäla från biblioteket”.
”Jag lovar”, mumlar prästen. ”Du har förstås sett allt jag har gjort...”
Sedan kryper han fram till luckan och tittar ner på den tomma gatan.
”Böckerna är borta!” ropar han. ”Halleluja! Ett mirakel har skett!”
(*Biblioteksmysteriet* s. 82 – 84)

Polisen låter den gamle, förvirrade prästen slippa undan, då han är övertygad om att det inte kommer upprepas. Den här boven kan väl inte sägas vara fullt tillräknelig, men det är mil mellan hans lätta förvirring och rätt harmlösa brott och de ovan beskrivna galna bovorna Linda, den kvinnliga namnlösa mordbrännerskan, Berit och Röda tornet!

I boken *Detektivtävlingen* förekommer inget brott och det finns följaktligen ingen bov. Det samma kan sägas gälla *Testamentet*, även här lyser brottet med sin frånvaro, men det görs ett litet försök till bedrägeri av ett gift par vid namn Boiter där kvinnan är betydligt äldre än sin man. Paret Boiter leder en liga som har specialiserat sig på att plundra dödsbon. För att lura de andra arvtagarna presenterar de sig som mor och son Dupont, de rättmätiga arvtagarna till slottet. Sonen påstås vara ett resultat mellan ett kort äktenskap mellan madame Dupont och Vincent för länge sedan. De dyker upp utan inbjudan på slottet en sen kväll:

Utanför porten står en kvinna i svarta kläder och sorgflor och en svartklädd man i trettiofemårsåldern. Han presenterar sig som Louis Dupont.
”Och det här är min mor Marie”, fortsätter han.
”Jaha”, säger Gilbert förvirrat. ”Aha”, säger han sen. ”Dupont. Då är ni släkt med Jacques?”
Nu är det mannen som ser förvirrad ut. Han skakar på huvudet.
”Nej, vi känner ingen Jacques. Eller gör vi det, mamma?”
Hon skakar också på huvudet.
”Kom in istället”, säger Gilbert och håller upp dörren. Alla de andra är i sällskapsrummet”.
De följer efter honom dit, men så fort de kommer in till de andra börjar fru Dupont gråta så att hela kroppen skakar. Sonen lägger ömt armen om henne.
”Jag ber så mycket om ursäkt”, säger han. ”Mamma är lite tagen av det som hänt”. Och så leder han henne varsamt ut ur rummet.

(*Testamentet* s. 203 – 204)

Mamman gråter högljutt och tröstas av sonen flera gånger under det ett och ett halvt dygn de bor på slottet. Alla utom de osympatiska amerikanska tvillingarna sympatiserar med deras förlust. Marie har förlorat den ende man hon älskat och sonen har aldrig fått lära känna sin far. De avslöjas emellertid då de kysser varandra passionerat inne i en kyrka. Kyssen fångas på bild av tvillingarna Ron och Don som inte vill dela arvet med ytterligare två personer. Efter middagen går alla in till sällskapsrummet. Där hänger dagens fotografier redan uppe på linan, med undantag av tvillingarnas bild:

”Vi har också en bra bild”, säger Don.

”En väldigt, väldigt bra bild”, fyller Ron i.

”Det är ett möte”, säger Don.

”Ett mycket speciellt möte mellan mor och son”, upplyser Ron.

Och sedan hänger de triumferande upp sin bild.

(*Testamentet* s.231)

Mor och son förnekar upprört att det är de som fångats på bild. Morgonen därpå är deras rum emellertid tomt. I den öppna spisen finns en halvvägs uppeldad notis från dagens tidning om det kriminella äkta paret. Den medelålders kvinnan och den unge mannen bryter mot traditionella könsroller. Den svenske mannen är i genomsnitt 3 – 4 år äldre än kvinnan.⁵ I andra tider och i andra länder var eller är det inte ovanligt med en ännu större ålderskillnad mellan man och hustru där männen är den äldre. Redan bland de gamla grekerna var det vanligt att unga flickor giftes bort med män som var mer än dubbelt så gamla som dem: ”Då gifta kvinnor hade kortare medellivslängd än män p.g.a. den högre dödligheten genom infektioner, särskilt i samband med den första barnsörden, var giftermål mellan änklingar och unga flickor vanliga” (*Nationalencyklopedin*, band 20, 1996). När en kvinna gifter sig med en betydligt yngre man väcker det förmodligen en viss förvåning hos många även i vår tid och i vår del av världen.

Avslutningsvis har vi de två kvinnliga bovarna Anna och Eva-Lena i *Den försvunna silverskatten*. Anna är lång och smal med ett hårband om sitt långa blonda hår. Eva-Lena är kort och kraftig, med axellångt brunt hårburr. De två damerna ingår i en trio, vars tredje medlem för tillfället skakar galler, som har specialiserat sig på fräcka stölder av kyrksilver. Kyrksilvret har stulits från den lilla kyrkan i Härslöv. Det är Halloween och mycket folk i rörelse på kvällen. Jill får upp ett spår och lyckas ta sig in i ett garage där de misstänkta har sin skåpbil parkerad. Hon hittar kyrksilvret i svarta sopsäckar i bilen, men just då stängs baddörrarna till bilen, bovarna sätter sig och kör i väg med Jill. Dörrarna går inte att öppna från insidan. Panikslagen skickar Jill ett sms till Jonatan från sin mobil. Bovarna kör ut i skogen och släpar ut Jill från bilen. De har täckt sina ansikten med halsdukar:

”Vad vill ni mig?” hinner Jill ropa innan den ena håller fast hennes armar. Den andra pressar handen över hennes mun, och tillsammans släpar de henne till ett hus som ligger ensamt mellan träden.

En sommarstuga.

Jill sprattlar och gör så mycket motstånd hon kan, men det lönar sig inte. De är alldeles för starka.

På baksidan av huset finns en dörr. De öppnar den och knuffar in henne.

Råkylan slår emot Jill.

⁵ År 2003 gifte sig 39 041 par i Sverige. Medelåldern vid första giftermålet var 31,3 år för kvinnor och 34,0 år för män. Medelåldern samma år för andra giftermålet var 44,0 år för kvinnor och 48,2 år för män (*Statistiska Centralbyrån [SCB]*).

Den kortare av dem stannar till i dörröppningen och tar av sig sin jacka. Hon kastar in den till henne, innan hon går ut och slår igen dörren och låser.
(*Den försvunna silverskatten* s. 101 – 102)

Kanske är det någon form av modersinstinkt som författaren låter kvinnan visa då hon slänger till barnet sin egen jacka. En av de stereotypa kvinnobilderna är att kvinnan till sitt väsen är öm och omhändertagande. Hon kanske är en tjuv, och tillika tillfällig kidnappare, men hon vill inte att barnet ska lida i kylan.

Tack vare Jills textmeddelande till Jonatan kommer dock polisen snart till platsen. Efter en kort jakt genom skogen infångas bovarna av poliskonstapel Malte Olsson:

De båda kvinnorna står mitt i strålkastarljuset och blinkar. Malte håller dem i armarna. Den ena är blodig på kinden och säger inte mycket, den andra – den långa Anna Wikner – fräser desto mer. "Ni kan inte göra så här!" säger hon. "Vi är faktiskt fridsamma medborgare. Jag ska polisanmäla er!" Hennes långa hår fladdrar över axlarna när hon ruskar på sig för att komma loss. "Vi har inte gjort något!" fortsätter hon argt./.../ [Kommissarie] Rosenberg spänner blicken i henne. "Om jag säger Silverligan, vad säger ni då?" Ingen av dem svarar. "Ni stal kyrksilvret", inflikar Jill. "Jag hörde när ni pratade om kuppen i bilen. Försök inte luras. Dessutom såg jag stöldgodset i bilen när ni låste in mig där". Den långa svår plötsligt till och snurrar runt och knuffar ilsket till väninnan med armbågen. "Det är ditt fel, din idiot! Du skulle aldrig ha blandat in henne där! Jag sa ju det!" "Jag? Jag ville aldrig vara med på det här!" säger den andra med en röst som darrar av harm. "Du lurade mig in i det. Kommissarien, du måste tro mig, jag är helt oskyldig. Hon tvingade mig!" säger hon och sparkar till sin väninna på skenbenet. Sekunden därpå sparkar väninnan tillbaka.
(*Den försvunna silverskatten* s. 137 – 139)

Författaren ger en i det närmaste komisk, om än ömsint, beskrivning av bovarna. De framstår som snudd på harmlösa. De hade aldrig tänkt skada någon, bortförandet av Jill var helt oplanerat och skedde i panik. Om kvinnorna klarat sig undan hade de förmodligen strax tipsat polisen anonymt om var Jill befann sig.

7. Slutsatser

Under våra VFU-perioder har vi uppmärksammat att det är mycket utbrett att eleverna har en bänkbok som de läser en stund varje dag. Vi har också lagt märke till att många elever väljer barndeckare framför andra genrer. Mot bakgrund av barndeckarens popularitet har vi frågat oss om den är lämplig som läromedel? Vilka värderingar förmedlas i barndeckare och är dessa förenliga med skolans värdegrund? Hur ska vi förhålla oss till deckaren som en del i undervisningen?

Vår undersökning av de åtta barndeckarna visar att samtliga böcker innehåller både skildringar som bekräftar de värden som skolan ska förmedla, och skildringar som motverkar dessa värden. I undersökningen ingår en bok från 1950, *Fem går i fällan* som skiljer sig markant från övriga böcker. Alla karaktärer är, med två undantag, stereotypiskt skildrade. De kvinnliga karaktärerna är husliga, osjälvständiga och känslösa, de manliga karaktärerna är drivande, självständiga och rationella. Bovarna, som alla är män, är grova, korkade och från samhällets bottenskikt, förutom ledaren. Två karaktärer bryter starkt mot stereotypa flickskildringar: pojkflickorna George och Joe som båda vill vara pojkar. De andra sju

barndeckarna är från år 1995 – 2007. Samtliga kvinnliga huvudkaraktärer utmanar stereotypa könsroller genom att vara kompetenta, modiga, smarta handlingskraftiga och självständiga – precis som de manliga huvudkaraktärerna. Det enda stereotypa med karaktärerna är deras utseende, alla flickor har till exempel långt hår, medan pojkarna är kortklippta. Flickor och pojkar har samma värde. Sidokaraktärer är däremot ofta stereotypt skildrade vad gäller utseende och beteende. Kön, klass och eventuell annan nationalitet eller kulturell bakgrund betonas mer eller mindre. Bovarna, som består av totalt sex kvinnor och två män, skiljer sig från klassiska stereotypa skildringar. Det finns till en början inget som särskiljer dem från övriga sidokaraktärer, det vill säga de är inte grova, korkade och från samhällets bottenkikt. Många gånger avslöjar de sig först i bokens upplösning. Titlar och bokomslag spelar säkerligen en roll när det gäller att locka eller stöta bort läsare. Tidigare forskning visar att flickor gärna löser böcker som riktar sig främst till pojkar, medan det omvända är ovanligt. Vi tror att de två böcker som ingår i serierna *Lill-Kitty* och *Tre tjejer*, främst riktar sig till flickor på grund av seriens titel och omslagsfärger i rosa och lila, i det första fallet, och på grund av seriens titel i det andra fallet.

Vi är medvetna om att då underlaget för vår undersökning är förhållandevis litet kan inga generella slutsatser dras. Genom den teoretiska anknytningen och analysen av de åtta lästa deckarna har vi dock fått fördjupad kunskap om barndeckaren som genre. Vi har blivit medvetna om att stereotypa skildringar fortfarande förekommer även i nyskrivna barndekare. Vi hade en föreställning om att karaktärerna i de nyare böckerna skulle skildras mer jämlikt än vad vi fann att de gör. Som blivande lärare måste vi nu ta ställning till hur vi ska förhålla oss till barndeckaren i ljuset av våra fördjupade kunskaper. Vår slutsats är att då många elever föredrar den här genren kan det vara av intresse för läraren att själv, att i mån av tid, läsa igenom de böcker eleverna väljer att läsa. Detta för att undersöka dels, om de håller en god språkmässig kvalitet och dels, om innehållet motverkar eller bevarar de värden som skolan ska förmedla.

Kanske visar en genomläsning att vissa böcker förmedlar tankar och åsikter som är förenliga med skolans värdegrund, medan andra inte är det – helt eller delvis. Ska man då förbjuda böcker där till exempel rasism eller stereotypa könsroller förekommer? Givetvis inte! Man ska och bör inte förbjuda vissa böcker och tillåta andra. Men, man kan ta upp de böcker som på något sätt inte är förenliga med dagens demokratiska samhälle till diskussion. På det sättet kan man använda till exempel en bok som uttrycker rasistiska åsikter, som en äldre upplaga av Fem-böckerna, och använda den som ett medel för att motverka rasism. Likadant kan man göra med böcker som cementerar traditionella könsroller.

8. Referenslista

Skönlitteratur

- Blyton, Enid (1950). *Fem går i fällan* (10:e uppl.). Stockholm: Citadell, Nordstedts.
- Blyton, Enid (1952). *Fem befriar en fånge*. Stockholm: Rabén & Sjögren
- Gissy, Peter (2007). *Den försvunna silverskatten*. Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Hagmar, Pia (2007). *Drakringen*. Stockholm: Wahlströms.
- Keene, Carolyn (1998). *Detektivtävlingen*. Stockholm: Wahlströms.
- Lidbeck, Petter (2007). *Den hemliga koden*. Stockholm: Tiden.
- Lindgren, Astrid (1946). *Mästerdetektiven Blomkvist* (14:e uppl.). Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lundberg Hahn, Kerstin (2007). *Falska ansikten*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Trenter, Laura (2007). *Testamentet*. Stockholm: Tiden.
- Widmark, Martin (2007). *Biblioteksmysteriet*. Stockholm: Bonnier Carlsen.

Referenslitteratur

- Ambjörnsson, Fanny (2003). *I en klass för sig*. Genus klass och sexualitet bland gymnasietjejer. Stockholm: Ordfront.
- Björk, Nina (1996). *Under det rosa täcket*. Om kvinnlighetens vara och feministiska strategier. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Fredriksson, Lilian och Karl G. (2004). *Från Kalle Blomkvist till Internetdeckare*. Lund: Bibliotekstjänst.
- Gilje, N & Grimen, H. (1992). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.
- Helsing, Lennart (1977) "Om värderingar" I Lars Furuland, Örjan Lindberger och Mary Örvig. /Barnlitteratur i Sverige. Läsning för barn och barnboksprogram. /Sthlm: Wahlström & Widstrand.
- Kåreland, Lena (2001). *Möte med barnboken*. Stockholm: Natur och kultur.
- Kåreland, Lena (2005) *Modig och stark – eller ligga lågt*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Lexikon 2000 (1996). *Folkhemmet* Band 8. Stockholm: Bonnier.

Lundberg, Ingvar och Herrlin, Katarina (2003) *God läsutveckling*. Kartläggning och övningar. Stockholm: Natur och Kultur.

Marklund, Lisa och Snickare, Lotta (2005). *Det finns en särskild plats i helvetet för kvinnor som inte hjälper varandra*. Stockholm: Piratförlaget.

Nationalencyklopedin (1996). *Äktenskap* Band 20. Stockholm: Bonnier.

Nikolajeva, Maria (1998). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur.

Skolverket, (1994). *1994 års läroplan, Lpo 94 för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*.

Skolverket, (2000-07). *Kursplanen för ämnet Svenska*.
<http://www3.skolverket.se/ki03/info.aspx?infotyp=23&skolform=11&sprak=sv&id=3..>
(2008-02-10).

Wåhlin, Kristian & Asplund Carlsson, Maj (1994). *Barnens tre bibliotek*. Läsning av fiktionsböcker i slukaråldern. Stockholm: Brutus Östlings förlag.

Artiklar

Otterbeck, Jonas (2001). "Stereotyper styr vår syn på islam". *Pedagogiska Magasinet*, 4, 39.

Asplund Carlsson, Maj och Lunneblad, Johannes (2008). "När han är arg är han turkisk: Identitetsskapande i Lin Hallbergs kompisbokstrilogi". *Educare – Vetenskapliga skrifter 2008*, 7 – 24.

Internet

Barnens bibliotek

Hämtat 19 maj 2008, från

<http://www.barnensbibliotek.se/>

Bokjuryn, Barnens bibliotek

Hämtat 18 maj 2008, från

http://www.barnensbibliotek.se/barnensbibliotek/Bokjuryn2006/bj_2006/default.asp

Vinnare Bokjuryn, Barnens bibliotek

Hämtat 19 maj 2008, från

<http://barnensbibliotek.se/Bokjuryn2007/vinnare.htm>

Brå – Brottsförebyggande rådet

Hämtat 9 maj 2008, från

http://www.bra.se/extra/pod/?module_instance=4

Gefle Dagblad

Hämtat 21 maj 2008, från

<http://www.gd.se/Article.jsp?article=124681>

Martin Widmark

Hämtat 17 maj 2008, från

<http://www.martinwidmark.se/press/index.htm>

Peter Gissy

Hämtat 17 maj 2008, från

<http://www.bonniecarsen.se/v2/writer.asp?id=17597>

Pia Hagmar

Hämtat 17 maj 2008, från

<http://www.alba.nu/artikel/artikel.php?id=258>

Petter Lidbeck

Hämtat 17 maj 2008, från

www.adlibris.com

Petter Lidbeck

Hämtat 17 maj, 2008

<http://www.sbi.kb.se/nilsplak.html>

SCB – Statistiska Centralbyrån

Hämtat 12 maj 2008, från

http://w41.scb.se/templates/Publikation_74634.asp#BM9

SBI – Svenska barnboksinstitutet – Bokprovning Årgång 2006

Hämtat 19 maj 2008, från

<http://www.sbi.kb.se/SBITemplates/normalpage.aspx?id=428&epslanguage=SV>

The Nancy Drew library

Hämtat 22 maj 2008, från

<http://www.nancydrewsleuth.com/anatomy.html>

Personlig kommunikation

Susanne Staf (2008-05- 06)

